

Universitätsbibliothek Wuppertal

M. Tvllii Ciceronis Opera Omnia

Cicero, Marcus Tullius

Basileæ, MDCLXXXII

Consolatio

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1133](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1133)

ut quam plurimum aureis optimo sermone compleatur. Sequitur ut de rumore dicendum sit; cui maxime sciendum est. sed quae dicta sunt omni superiori oratione, eadem ad celebrandum rumorem valent, dicendi laus, studia publicanorum, & equestris ordinis, hominum nobilium voluntas, adolescentulorum frequentia, eorum, qui abs re defensi sunt, assiduitas, ex municipiis multitudo eorum, quos tua causa venisse appareat. 1. bene ut homines nosse, comiter appellare, assidue ac diligenter petere, benignum ac liberalem esse, loquantur & existimant; deinde ut multa nocte compleatur, omnium generum frequentia ad sit, *scilicet fiat oratione omnibus; re, operaque multis?* perficiatur id, quod fieri potest labore, & arte, ac diligentia; non ut ad populum ab his omnibus fama perveniat, sed ut in his studiis populus ipse veretur. Jam conciones tenent, 2. quae ademptus es in Pompejo ornando, Manilii causa recipienda, Cornelio defendendo, excitanda nobis sunt; quae adhuc habuit nemo, quin idem splendorem omnium, voluntatesque haberet. Efficiendum etiam illud, ut sciant omnes, Cn. Pompeji summam erga te esse voluntatem, & vehementer ad illius rationes, te id assequi, quod petis, pertinere. Postremo tota petitio cura ut *pompia plena sit, ut illustris, ut splendidus, ut popularis, ut habeat summam speciem, ac dignitatem?* ut, etiam si quid possit, nec competitoribus tuis existat aut sceleris, aut libidinis, aut largitionis accommodata ad eorum mores infamia. Atque etiam in hac petitione maxime videndum est, ut *spes Reipubl. bona de te sit, & honesta opinio, nec tamen in petendo resp. capelenda est, neque in senatu, neque in concione;* sed haec tibi sunt retinenda; ut senatus te existimet ex eo, quod ita vixeris, defensorum auctoritatis fax fore; equites Rom. & viri boni, & locupletes, ex vita acta te studiosum otii ac rerum tranquillitatum: multitudo, ex eo duntaxat, quod oratione in concione ac iudicio popularis fuisti, te à suis commodis alienum non futurum. Haec mihi veniebant in mentem de duabus 4. illis commotionibus matutinis, 5. quod tibi quotidie ad forum descendenti meditandum esse dixeramus: *Novus sum, consulatum peto, Tertium restat. Roma est, civitas ex nationum conventu constituta;*

ta: in qua multa insidia, multa fallacia, multa in omni genere vitia versantur; multorum arrogantia, multorum contumacia, multorum malevolentia, multorum superbia, multorum odium ac molestia perferenda est. Videtur esse magni consilii, atque artis, in tot hominum eisque modi vitis, tantisque versantem vitare offensionem, vitare fabulam, vitare insidias; esse unum hominem ac commodatum ad tantam morum, ac sermonum, ac voluntatum varietatem. Quare etiam atque etiam perge tenere istam & viam quam instituisti; excelle dicendo: hoc & tenentur Romae homines, & allicuntur, & ab impediendo, ac laedendo repelluntur. Et quoniam in hoc vel maxime manifesta est civitas, quod largitione interposita, virtutis, ac dignitatis obvisci solet; in hoc fac ut te bene noris, id est, ut intelligas, eum esse te, qui iudicium ac periculum metum maximum competitoribus offerre possis. Fac ut se abs te custodiri, atque observari sciant, cum diligentiam tuam, cum auctoritatem, vimque dicendi, tum profectum equestris ordinis 7. erga te iudicium pertimescant. Atque haec ita te volo illis proponere, non ut videare iam acculationem meditari, sed ut hoc terrore facilius hoc ipsum, quod agis, consequatur, & plane sic contende omnibus nervis, ac facultatibus, ut adipiscamur quod petimus. Video nulla esse comitia tam inquinata largitione, quibus non gratis aliqua centuria reuertent suos, maxime necessarios. Quare si ad vigilam pro rei dignitate & si nostros ad summum studium benivolo excitamus; & si hominibus studiis gratiosiusque nostri suum cuique, 8. munus describimus, & si competitoribus iudicia proponimus; sequestribus merum injicimus; divisors ratione aliqua coequeamus; perfici potest, ut largitio aut nulla fiat, aut nihil valeat. Haec sunt, quae putavi non melius scire me, quam te, sed facilius his tuis occupationibus colligere unum in locum posse, & ad te perscripta mittere, quae tamen ita scripta sunt, ut non ad omnes, qui honores petent, sed ad te proprie, & ad hanc tuam petitionem valeant, tamen tu si quid mutandum esse videbitur, aut omnino tollendum, aut si quid erit praerogatum, velim hoc mihi dicas; volo enim hoc commentariolum petitionis haberi omni ratione perfectum.

1. Bene ut homines nosse, &c. benignum ac liberalem esse, loquantur & existimant. 2. Reduci quatuor autographorum scripturam, Torn. Pur. Pal. Maur. editio publica, haec homines nosse, &c. benignum ac liberalem esse, bene liqui existimant. Lambinus i center nimis omni a permutavit.
2. Quae ademptus est. Maur. non admisit pronomen, quae. in aliis consentit plane cum Pal. ac vulgatis, terentia specie sollicitissimi; circa quem misere lo cruce at Corraus.
3. Ut Vis, etiam si quid possit, nec competitoribus, &c. Scriptus noster, uterque, ut etiam, si quae seia ne comp. Galleim. consie ebat, si cui possit & competitoribus. Palermus, ut etiam si quae possit, in competitoribus.

4. Illa commotionibus matutinis. Sic Corradus legit è suis; item Turnebus. antea vulgata commotionibus, quod & in nostris duobus. Palermus malum sic commentariolum.
5. Quod tibi quotidie ad forum desce. med esse dixeramus. Pal. & M. quos, quomodo & Victor ana al. Zeue idem nostri, dixeram.
6. Viam quam instituisti. Foran non deiecit forec instituiti.
7. Erga te studium pertimescant. Sic malum cum codice Palatino; tantum quidem n. agis, quod sic quovis servarent membranae Turnebi.
8. Munus describimus. Non rejecio; tantum monco legi in Palatino, manus d. si. h. m. m. s.

M. TVLLII CICERONIS SI DEO PLACET.

CONSOLATIO,

UAMQUAM recentibus morbis medicina, adhibere verant sapientes, nihilque ad verum hominibus accidere solet in vita, quod aut improvisum, aut inexpectatum videatur; conemur tamen, si qua ratione possumus, medere nobis metipsis, & domesticis subvenire calamitati. Si enim quoties usvenit, consulimus ceteris, cur non aliquando nobis ipsis? & si mala, quae nec vitari, nec averti humanis viribus possunt, petulimus tolerant, cur non ea, si possumus, ratione leviora faciamus? praesentia cum ad agritudines, & molestias depel-

lendas, eo acrius incumbere homines debeant, quo melius est, sine cura vivere, quam curis, & angoribus oppressum, ac circumventum, humanam conditionem satis per se miseram, aliis etiam incommodis efficere miseriosam, quid porro praestantius, quid utilius est, quam, cum corpore valeas, curare ut etiam animo valere possis? siquidem corpus animi gubernaculo, animus autem ministerio corporis indiget, ac neque animus aeger bene gubernabit, nec affectum corpus animi recte parebit imperio. Quam sobrem prudenter à doctis & sapientibus viris & cogitatum, & factum est, qui de lectu minuendo ante nos scriperunt: quorum

quorum existant fœcile multa, sane sapienter literis manda-
ta, in primis à Theophrasto, Xenocrate, & Crantoro quo-
rum libros cum sepe animi causa sumerimus in manus,
admirati eorum saluberrimis præceptis refertam, & con-
ditam eloquentiam tum proxime legitimus necessario, casus
enim ereptæ nobis filix, quam in oculis ferebamus eximiis
& virtutis, & prudentiæ laudibus præstantem, ita nos vel
perculit, vel afflixit: ab iis opem ad leniendum, & miti-
gandum dolorem petere coacti sumus, quorum maxime do-
ctrina, atque auctoritate antea movebamur. Itaque multa, quæ
ab illis vel acute cogitata, vel eleganter enuntiata sunt, ad
dolorem nostrum abstergendum colligimus: ut, si minus
ceteros in tanto mœrore delectare poterimus, quod alias
de dicendo, & scribendo efficere conati sumus, & fortasse
interdum præstitimus, saltem nobis ipsi medeamur. Sed
nos etiam in hoc fortiores erimus quam ceteri, quibus dif-
ficile non fuit, cum doloris expertes ipsi essent, alios conso-
lari, & a mœrore abducere: nos autem dolore afflicti, con-
solationem à nobis petentes, nosmetipsos in dolore vince-
mus, ac naturæ quædam quasi vim afferemus, quæ uti-
nam tanti sit, ut ceteros quoque in pari fortuna doceat ad-
versos casus patienter ferre: qui quo sæpius contingunt, eo
propiores hominibus putandi sunt, quasi in ipsa huma-
na natura innati atque insiti, ideoque levius ferendi, qui enim
hominem se esse agnoscit, hominifque nomen sibi vindicat,
cur ea quæ hominis maxime propria sunt, recusare, ac rei-
gere audeat? quod simul ut fecisset, & imprudens, & injus-
tus merito haberetur. Atque hic locus à Theophrasto egre-
gie tractatus, & perpolitus est: itaque à Xenocrate: quorum
uterque eos qui communes calus recusant, imprudentia,
atque injustitia condemnat: alter etiam diis ipsis adversos
non dubitat appellare, quod etiam gravius crimen est, ac
vix in homine tolerabile: qui, cum omnia diis immortalibus
accepta referre debeat, quorum ope vivit, intelligit, agit,
si eorum voluntati repagnet, cum diis, gigantum more,
bellare videbitur. Hæc autem perire, ut dixi, à multis tracta-
ta sunt, sed ego Crantorem sequor: cujus legi brevem illum
quidem, sed verè aureum, & ut Panætio placuit, ad verbum
ediscendum de luctu librum, quo acutè universam doloris
medicinam complexus est, sed humanæ naturæ incommoda
ita diligenter, & accuratè expressit, ut quasi luctandorum
scelerum causa nasci homines, & in hanc lucem ingredi,
possit agnoscere. Faciem nasci hominem, & in lucem
edi, continuo senties, non rerum humanarum dominum,
& gubernatorem eorum, sed verius miseriarum servum,
atque incommodorum, nam infantiam, & pueritiam, va-
gitiu, lacrymæ, imbecillitas, nullus nec rationis, nec
corporis usus, dolores, molestiaque quam plurimè ample-
ctuntur. Adolescentiam ardor quidam excipit ætatis, nec
prudentiæ, nec iudicii compasserum utilium, ac laudabili-
um contentio; voluptatis, & sæpe turpitudinis appetitio:
veti boni ignorantia: in pares fœrocia, in superiores super-
bia, in infirmos arrogantia, ex his contentiones, rixæ, con-
tumelia: assiduus denique molestiarum concursus existit:
ex rebus honestis contentis infelicitas, & infamia: ex
turpibus curiose arreptis, & conquisitis, lucis morbi,
perpetuum denique sui ipsius odium, ex cognita rerum
turpium mercede constat. Adde insanas pecuniarum
largitiones, nullam futuri temporis curam, non inopiæ,
non liberos, non uxoris, non posterorum, non familia-
re, quæ si quis ætatis potius vitia, quam naturæ miseria,
velit appellare: quamquam nominis quaestionem inducat,
non tamen ipsas ab homine miseria, atque incommoda
removebit. Nec verò audiendus erit, qui hæc ab humana
naturæ miseria separanda putet, quod non in natura insita
sunt, sed unius, vel aliquorum hominum errores videantur:
totius autem naturæ illa esse affirmet, quæ à nullo profus
hominem seungi possint, quasi verò humanum non sit
irasci, quod multi non irascantur, aut non humanum
loqui, & societatem coire, quod multi reperiantur, qui

nihil difficilius faciant, quam cum hominibus congredi,
aut ferocem cum aliquo conferre, verè autem humanæ
miseria sunt, quod & si non omnes in uno, certè omnes
in omnibus, & aliqua in multis, & multa sæpe in uno
agnoscuntur. Jam constantis ætatis quot, quanta quæ mi-
seria sint, non difficile est intelligere, at difficillimum
enumerare. hæc enim ex omnibus hominis ætatibus in-
perturbationes animi, in pericula capitis, fama, fortu-
narum una maxime incurrit, sicut enim ceterarum om-
nium ætatum, ad res negotiaque tum privata, tum publica
peragenda aptissima est, maximeque idonea: ita etiam una
præ ceteris omnibus, difficillimum, miseriarumque omnium
quæ ex publica, privataque administratione oriuntur, parti-
cipe, & sociæ est. hæc privata amicorum negotia procurat,
hæc publica sustinet munera: hæc gloriam, & commodum
ex rebus feliciter eventibus, hæc ærumas, & molestias
ex adversis experitur, huic bonorum civium propagationi,
huic malorum accusatio propostia est: huic invidia, & æ-
mulatio à bonis imminet, à malis pericula & intidiæ in-
tenduntur: ætas nunquam sibi ipsi non infesta, nunquam
pacata: semper laboriosa, semper anxiosa, & sollicita, quæ si
non aliquos interdum vel utilitatis, vel voluntatis fructus
ex assiduo labore perciperet, se ipsam profecto regere, ac
reri non posset. Sed miseriarum numerus multo major
est: magnitudo autem tanta, ut neminem à publicis pro-
curatoriis non avertere, ac deterere possit: illustre præ-
buit exemplum universa civitati calamitas nostra, quam
ex parte civium salute, ex defensionis aris, ac focis, ex prodi-
toribus à republica, ac populi R, cervicibus depulsis con-
traximus. Sed nostra fuerit ærumna: civibus contigerit sal-
lus & quies: quam etiam, vita ipsa profundenda, si opus fu-
isset, libentissimè redemissimus. Nihil necesse est mihi de
me ipso prædicare. Sed tamen verissimè affirmare possum,
eos demum annos me verè visisse, quos in præclaro aliqua
patriæ vel commodo, vel ornamento consumsi, ac, si lon-
gius mihi vitam producere liceret, non me alia causa ad-
diutius vivendum, quam publicæ utilitatis studium, curaque
adduceret: quæ una cogitatio in homine gloriosa, & lauda-
bilis est maxime. Nunc, quæ extrema de ætatibus superest,
quid ego de senectutis incommodis, ac miseriis loquar? quæ
plurimas esse, & gravissimas, & nomen ipsum, languoris,
calamitatisque plenissimum, indicat, & ad spectus ipsorum
hominum patefacit, quid est enim aliud, senem videre ste-
mentem, incurvum, canum, imbecillum, infirmum, quæ
cernere morientem vivum, aut viventem moriturum? Ac, si
nonnullis visum est, magnam esse senilis ætatis consolatio-
nem, prudentiam, usu rerum quaesitam, quæ illius ætatis
propria: eosdem illos fateri oportet, ex eo ipso fonte man-
nare etiam ad senes non minimum doloris, atque molestiæ,
qui enim se prudentem, rerumque agendum præsum
agnoscit, cur non doleat, quæ optime intellegit, præcæcis
vitiis, optimè etiam perficere non possit? & si patriam dili-
git, cur non angatur, quod, quam consilio juvat, opera et-
iam juvare non possit? eoque major prudentium dolor est,
quod optimorum consiliorum fructum, nulla alia ratione
percipi possit, quam si optimè ad exitum perdurantur, in-
telligunt: quod nisi vir optimus, patriæque amantissimus ad
agendum accedat, profus inania sint futura. De ætatibus, satis
mihi videor dixisse quid jam de generibus hominum lo-
quar? aut numquid principes viros, & medios, & infimos
æquè miseros esse negare possum? Reges ipsi quàm miseri
sint, quantoque opere sollicitudini, timori, acque invidiis
propositi, satis ostendit Dionysius, cum imminente capiti
gladio Dariolem fortunæ suæ sollicitudinem voluit experiri,
nec mirum: cum iis bellorum calamitates ætatis vastas-
tiones, populorum cædes, urbium exitia immincant, quæ
cum eveniunt, qui victoria possunt, aliquid & ad gloriam,
& ad imperium semper acquirunt: sed tanta præcæcia rerum
amissio, tantusque sumus consequitur, ut magni conflet
victoria, ac pleurumque præstiterit, nunquam arma sum-

Senectus
ipso moro

Dionysius

esse. si profligatio exercitus, aut clades aliqua contingit, nihil eo statim miserius ne cogitari quidem potest, liquidum captivitate, inopie, luctui, contemptui conjunctus est. Sed sic Regem esse à bellorum impetu, & à castrorum pulvere remotum, sua pacate possidentem, nulla hostium incurisione vexarum: num iccirco tutior, à miseris securior? quin immò, ut otium humana natura non fert, ipse sibi molestiam, ac sollicitudinem exhibebit. nam aut de augendis vestigalibus, aut de producendis finibus, deque urbibus ad imperium acquirendis, aut de jungendis cum potentioribus propinquitatibus, atque amicitiiis cogitabit. quæ qui animo agit, nec à molestia liber est, nec alios festuros ac quieros esse sinit. De avaritia verò maxima animorum peste, nolim hoc loco pluribus disputare: quæ in deside atque otiosa mente quàm maximè exoritur, eaque erectiores animos, & altiores dignitatis gradus maximè sollicitat. Huic generi infimum hominum genus opponitur: quod, ut nomine abjectissimum, sic re quoque omnibus calamitatibus, atque angoribus est propositum. Huic inopia, fames, contumelia, injuria, tributorum solutio, militiæ incommoda, misera denique omnia perferenda sunt: eoque miserius est, quod ceteris omnibus, cum adversa fortuna premuntur, per multa tamen suppetant, è quibus consolationem dolorisque levationem perunt. at infimam plebem natura ipsa fatali quadam necessitate tam abjecto, tamque imo loco collocavit, ut omnibus ærumnis subiecta, nulla propemodum ratione erigi, aut sublevari possit. Ne mediocri quidem hominum conditio miseriarum expers esse cognoscitur. nam inter summum & infimum interjecta, alteri paret, alterum patitur. cui si imperare possit, certè longius à miseria distat. Sed quia neque dignitate præstat, nec summos viribus adæquat, suo ita contenta esse cogitur. itaque multis in civitate perfungitur incommodis, non illis quidem parum Reipublicæ fructuosus, aut valde ad ferendum gravibus, atque asperis: sed quæ tamen animum sollicitent, & humanas miseras augeant. hæc longiori oratione persequi, non est præsentis instituti: ante oculos omnia sunt, & nobis præcipuè re ipsa perspecta & cognita. Nec verò alia est faminarum conditio, aut enim iisdem, aut parum certè diversis & molestiis, & angoribus vexantur. nam & iisdem morbis, quibus viri, & iisdem animi perturbationibus, meatisque erroribus obijciuntur. eoque miserior illorum status est, quo mollior natura, & ad propulsanda incommoda, calamitatesque, perferendas infirmior. easdem, quas viri, ex parentibus, fratrum, fororum, affinium interitu molestias, & dolores hauriunt: matris sæpe fatuos, parum de re domestica sollicitos, pecuniam profundentes nanciscuntur. ex quo paupertas, & luctus, quibus malis eo premuntur gravius, quod non, ut homines, indagare possunt, qua maximè ratione niedeantur incommodis, rebusque suis consulant. *Exempli:* Quantum Tullia mea ex patris exilio doloris, quantum ex maritorum ærumnis, & difficultatibus luctus, molestiaque percepit? & quamvis optanda etiam minime paucæ in vita viderit: malorum tamen paucorum sensus, vel doctissimis hominibus judicantibus, ita acerbus est, ut bonis vel plurimis, & maximis æquetur, interdum etiam præferatur. Per multa præterea in hoc genere sunt, quæ reticere præstat, quàm edere, sed magna certè, vel hoc uno nomine, faminarum miseria est, quod, quamdiu vivunt, parere semper coguntur, aut enim innuptæ parentibus, & affinibus: aut nuptæ, maritis parent, & servant. sic, quo minus liberæ, eo magis miseræ, nec umquam liberæ, nisi è vita profectæ, ergo mortuæ beatæ censendæ erunt. Nec sanè video, quid aptius dici possit, sed, ut ad nos ipsos redeamus: cui uxor contingit, is præter communes omnium calamitates præcipuo etiam miseriæ genere premitur, quod non solum suis, sed etiam domesticis uxoris, & familiaris molestiis, curisque vexatur. neque enim ab ea, quicum archissimo matrimonio vinculo conglutinatus est, aut men-

te, aut cogitatione seivinctus esse potest. Itaque tot vexatissimas calamitates, tanti que miseris circumclusus hominis animus, quid egregium, aut eximium suscipere, aut cogitare potest? mitum, ni sese abiciat, ac veluti deserta ratione percussus hauri jaceat. Redeo igitur ad illud, quod initio dixi, neminem esse, qui spiritum ducat non miserum, ne minime verè felicem parumque sapientem, qui hominem luendo, tum scelerum causam natum, felicem, aut beatum audent nominare. nostra enim, quæ dicitur vita, mors est: nec umquam vivit animus, nisi compage solutus corporis, liber æternitate potatur. itaque mortem in beneficii loco tributam à Diis immortalibus iis, quos maximè dilexerunt, traditum est: ut, cum Herodoto auctore, Argia sacerdos, quod optimum filius esset, à Dea precatam, eos reperit mortuos, mortem autem, tamquam optimam, illis esse concessam, credamus sane Apollini Delphico, qui exoratus à Trophonio, & Agamede, à quibus templum magnificè Apollini exadificatum Delphis erat, ut, quod esset optimum homini, tribueret: post diem tertium exanimem tum inventi, quo munere judicavit Deus, & Deus is, cui divinationis partes à reliquis diis sunt relicte, mortem homini omnium rerum esse optimam: itaque excutitur jam, & evellatur funditus falsa illa multorum opinio, malam esse mortem: quandoquidem, vel deorum judicio non modo mala non est, sed omnium rerum optima, & omnium munerum, quæ humano generi dari possunt, præstantissima, præclare; nam & miseriarum omnium quas viventes pertulimus, finis est in morte, & vitæ futurarum, in quas progredientes in vita incurunt, docemur enim exemplis, à propagatione vitæ per multos optimos & fortissimos viros incredibiles haurisse calamitates, immerentes dixerit aliquis: ergo non sunt in miseris ponenda, nihil enim miserum, quod non culpa contractum, de hoc aliàs viderimus: sed calamitates certè fuerunt: quarum etiam unica cogitatio, quæ prætervolat, & effugit, non modo sensus qui corpori firmius inhæret, acerbioris habet plurimum, ex quo verè colligi potest, sapienter fecisse Thracem, qui, si Herodoto credimus, nascentibus liberis lugere, morientibus latari solebant exitum videlicet vitæ, ut miseriarum finem, & quietis portum, probabant: vitæ in tum, ut ingressum ad molestias & dolores, in vitæ videbant. Si ergo nascitur miser, morimur beati: quis in hanc lucem eoi veli, ut miseris opprimatur? quis non potius mori, ut beatam vitam acquirat? & si hoc nobismet ipsi, ut optimum, vellemus: cur liberis & affinibus, dixerim? an melius nobis quam iis, quos summe diligimus, esse velimus; aut potius beatè nobis, miseris ipsi, & infeliciter? hoc certè nullo modo, quam obrem amanda mors semper omnibus, carissima etiam optanda. Ac, si quibus mori præstat, quam vivere, iis præcipuè, quos & acta cum virtute vita claros efficit, & mors, satis diuturna vita perfunctos, molestia asserere non potest. Nasci verò non intelligo, quibus expediat, nam in ærumnas, miserasque ingredientem quid gratum, quid hilare aspicimus? quæ re potius non offendimur? quod primus ille nascentium infantium vagitus, & ejulatus satis declarat, tributis enim est ab optima parente natura, quæ nihil inane solet efferre, ac potius iis rebus, quas efficit, admiranda semper edit vel pietatis, vel justitiæ, vel prudentiæ documenta. Ex quo intelligi licet, non nasci longè optimum esse, nec in hos scopulos incidere vitæ, proximum autem, si natus sis, quàm primùm mori, & tamquam ex incendio effugere fortuna. Sileni quæ fertur fabula, si gravioribus ludicra interdum admiscere liceat, idem certè confirmat, qui captus à Mida, missionem doctrinam redemit, docuit autem Regem, numquam nasci optimum esse, sed celeriter mori proxime accedere, idemque Euripidis testimonio, poetæ sapientissimi, comprobatur. Sed Crenator noster patri, filii mortem ægerimè ferenti, responsum ait datum esse in Psychomantio, filio suo bene beateque esse, meliusque futurum fuisse, si etiam pater pari ratione,

satis concessisset. Quamobrem, si dolorum finem mors
 afferat, si securioris & melioris initium vitæ: si futura mala
 avertit: si medetur præsentibus: si nos ex plurimis vel mor-
 borum, vel molestiarum, vel acerbis periculis educit,
 cur eam tantopere accusare, aut dolorem ex ea derivare
 velimus, ex qua potius consolationem, ac lætitiæ haurire
 fas esset? Nisi si quod mortem subsequitur, nos fortasse sol-
 licitos habet, de quo libet pauca dicere, ne hic unus ad mo-
 lestiam doloremque; alendum angulus relinquatur, qui pro-
 fectis insipientibus obijciendus non est, nec in tanto argu-
 mentorum acervo, quibus mortem ipsam nobis obstruere
 conamur, committendum, ut hoc uno nomine minus
 nobis debere videatur. & quamquam hæc futuri post mor-
 tem temporis cura hominis propria non sit, sed diis immor-
 talibus potius reliquenda, quorum nos vel liberalitati vel
 sapientiæ permittere fas, piæque, esset: qui enim na-
 turam curam suscipiunt, qui viventes protegent, alunt,
 tuentur, fovent, cur morientes deserant? tamen aliquid
 etiam modeste de iis exquirere non est inutile. Necessè est
 autem, sit alterum de duobus, ut aut sensus penitus omnes
 amor auferat, aut in alium quandam locum ex his locis
 morte migretur, quod si morte sensus extinguitur, obitu-
 que nosse ei somno similis est, qui nonnumquam etiam,
 sine vitæ somniorum, placatissima quietem affert, quid
 lucet effemori? aut quod omnino tempus reperiri
 potest, quod ei temporis anteposatur, cui similis
 futura est perpetuas omnis consequentis ætatis?
 Sin migrationem malimus esse mortem in eas oras,
 quas è vitæ profectis incolunt: quid optabilius, quàm
 ad eos proficisci, quos mortuos, vivens dilexeris: & cum
 vitæ perpetua vita perfrui, qui, ut nos in laude viveremus,
 & libenter moreremur, suis & præceptis, & exemplis tanto
 opere laborarunt: mihi certe nihil videtur evenire posse
 gratius, quàm, si mors aditum ad alia loca patefaciat, ad
 eos venire, & cum iis esse, quos & maxime dilexi, & num-
 quam non diligere, ac laudare possum. Ad meos autem &
 affines, & amicos ut pervenire, quanto per lætior: quæ
 specundior collocutio, qui suavior vel congregatus, vel com-
 plexus? Quam vitæ vitalem, ut ait Ennius, omnibus bo-
 nis, ac gaudis circumfluentem: sed beatam etiam mor-
 tem, quæ ad beatissimam vitam aditum aperiat. Me qui-
 dem, et si dolore vehementer percussus & afflicus, his tamen
 monitis & præceptis non mediocriter allevari sentio:
 itaque, neminem puto fore, quem non rationes, à nobis tam
 studiosè & sapientum libris collectæ, juvenis, ac delectent,
 eoque magis, quo læviores erunt aliorum dolores, quàm hic,
 quo nos tantopere vexati sumus. nam si amor, si pietas si-
 lix, si virtus, si gravitas, si constantia, si cetera, quæ vix in
 faminis sedari, nedum requiri solent, consideranda sint:
 tanta facta factura, gravius dolere debemus, sed vincat
 dolorem consolatio: nec iam, quid amiserimus, sed, qua-
 tenus mortalem filiam lugere deceat, cogitemus. Hoc nos
 in morte nostro, quod certe fortis est ægroti, non solum
 accipere, sed etiam exquirere medicinam. At, si quis erit,
 quem dolor à ratione averterit, cui non satis firma videan-
 tur ea, quæ jam dicta sunt: is se hominem esse memine-
 rit: nihil autem humanius esse morte, ut, si mors ab ipso
 divelli, atque auferri posset, diis propior habendus esset,
 quàm hominibus, nec omni ex parte hominis nomen ipsi
 congrueret, quia communi, & præcipua hominis condi-
 tione non uteretur, præterea lacrymis nihil profici, quæ si
 quid adjuvanti afferre possent, non solum effundendæ,
 sed studiosè conquirendæ viderentur. Denique, non so-
 lum injustè, sed etiam turpissimè agere qui immodicè do-
 leat, turpitudine enim peior est dolore: siquidem dolor ho-
 mini à natura infusus est, nihilque habet infamie turpi-
 tudo autem iccirco vituperanda, quod aliquid semper in-
 decorum continet, culpa contractum, at omnis immodi-
 cus dolor turpis est, & à vitæ alienus: quandoquidem ut
 immodicè, præterque rationem doleas, sponte fisis, ex

quo culpa exoritur: quæ homini maxime fugienda, vitan-
 daque est, ne cogitationibus molliissimis, quales interdum
 perditæ amantes suscipere solent, nimium perturbemur, &
 examinemur, quin potius nos ad Homericæ præcepta re-
 feramus: *Corda age si firma, nec te submittite dolori:*

Namque aliquid gravissimum, pesusque aliquando tulisti.

Nemo videlicet suorum funera experitur, cui non adversa
 multa antea contigerint: ita variis omni ex parte incom-
 modis humana natura concluditur, cur igitur graviora,
 vel certe æquè gravia fortiter passus, cum maxime occal-
 uisse, & ad dolorem novum obduruisse deberet, despon-
 deat animum, seque mœtiori tradat? quod etiam injustum
 esse, paullo antè dicebamus, natura enim usuram nobis ve-
 ra dedit, tamquam pecuniæ, nullâ præfinita die, quod si
 cum libet, sua repetit, ea conditione commodata, ut resti-
 tuenda sint, cur accusatur? aut cur non potius naturæ gra-
 tias agis, quod, cum citius potuisset, tardius reperierit
 quàm, quod aliquando reperierit, injusta que rela insequeris?
 certum est enim, non habitandi locum, sed commo-
 randi diversorium, nobis esse concessum: è quo cum mi-
 gramus, alacres, tamquam ex hospitio miseriarum, atque
 incommodorum plenissimo, egredi debemus, ac latissimo
 animo ad futuram vitam, tamquam ad patriam, evolare,
 quod sapientes re ipsa præstitisse memorantur, profectis
 enim, si quid est, quod morientes perturbet, aut morien-
 tium affines habeat sollicitos, id totum aut ex falsa qua-
 dam opinione oritur, quod vitæ hujus usum nimis utilem,
 ac jucundum arbitremur, aut ex nimio in nosmetipsos a-
 more, caritateque provenit. Sed opinionem illam, quam
 rationes adeo firmæ convellunt, libenter deponere debe-
 mus: ab hoc verò amore nimio tanto libentius abhorre-
 re, quanto indecentius est, vitæ munere perfunctos velle etiam
 in vitæ, diis invitis, commorari: communemque omnium,
 qui ante nos è vitâ discesserunt, conditionem recusare:
 demum, tanta esse mollitiæ, tantaque impudentiæ, ut ne
 in morte quidem confirmemur, ac resipiscamus. Quod si
 nostrorum mortem dolemus, cogitemus aliquando mori-
 endum ipsis fuisse: mortem autem incertam esse, nec in
 hominis arbitrio positam, sed è deorum voluntate pendere:
 quos verò lugemus, eos quoque suorum mortem vidi-
 disse, patienterque tulisse: ideoque suo exemplo, quid nos
 facere velint, præcipere: denique, id quod ad consolandum
 maximum, ac firmissimum est, non eos nobis penitus
 ereptos esse, nec profus amissos, sed ad præfinitum
 tempus à nostris oculis, nostraque consuetudine remotos.
 itaque, cum ad eum vitæ terminum, quem natura præ-
 scripsit, nos quoque pervenerimus, statim eorum consue-
 tudinem, regustabimus, & ad suavissimam vel consuetu-
 dinem vel convictum redibimus. Mortem suis acerbam,
 amarâque in moriendo esse, nonnulli existimant, atque
 ideo fortasse perturbantur, quod me quidem, sublati gra-
 vioribus dolendi causis, quas jam superiori disputatione
 rejecimus, minimè angit, ipse enim dicebatur animi à
 corpore vel cum nullo, vel certe cum modico dolore sit, &
 interdum sine sensu: nonnumquam etiam, si rectè sapi-
 mus, cum voluptate. Sed quidquid sit, totum hoc ita leve
 est, qualia sunt ea, quæ puncto temporis sunt, nec, si
 mors paullo longior alicui contingat, desperandum est de
 deorum, naturæque benignitate, quin eo quoque tempore
 proferantem è vitâ discedere foveant, atque allevent, cuius
 rei in morientibus sapissimè signa minimè dubia cernuntur:
 cum velut è somno excitus, quo tempore extremum
 spiritum edituri sunt, ita gaudentes & alacres aspiciunt, ut
 libentissimè iudices è vitâ proficisci, quamobrem ne hæc
 quidem ullam æquam doloris afferre causam possunt, qui
 certe comprimendus ac minuendus est, quod, etiam si
 nolis, tempore tamen ipso extenuatur, & evanescit: non,
 quod minuendi doloris vis in ipsa die posita sit, sed quod
 usus ipse, cogitatioque diuturni temporis doceat, nihil
 esse in morte mali, ideoque leviter, & patienter ferendam.

Sed turpe stultumque est homini, tanta, tamque varia rerum cogitatione instructo, non a se ipso potius mature, quam se ro abutu, & cogitatione doloris remedia expectare: quæ tam firma sunt, ut neminem fore putem, quem non vehementer non juvent solum, sed etiam permoveant. mihi vero eo magis necessaria fuerunt, quo turpius vilius esset: me, qui ceteros constantissimè consolatus essem, in meo dolore jacere: voxque illa exaudiri, & fortasse non immeritò, potuisset. *Hæc enim ille Cicero, cuius obitus Graii ora obvertebant sua?* Sed nos Philosophia adversus omnes vel temporum, vel fortunæ vel nature insidias munivit, quæ ita fortis est, ut nullius iniuriæ impetum extimelcarita lenis & suavis, ut omnes ægerbates facile miriger ac molliar: ita demum utilis, & fructuosa, ut totam se ad humanas utilitates liberalissimè porrigat atque explicet. nec verò secus debet. quæ enim humanarum miserationum cumulum optime norit, & acutissimè percipiat, si eas pariat ut manare longius, neque homini morose confecto consilio, præsidioque suo prælo ut quid illi miserius? quid vita nostra lahoriosius, aut tædiosius? aut quid prodesset, aspectum à natura ad supera eicæsum accepisse, ut cælum contempleri, ut deorum maiestatem cogitare, aut à diis immortalibus mentem & rationem, ut utilia cognoscere, honesta à turpibus secernere, æquæ amplecti, ab iniquis abstinere possemus, voce denique ipsa & oratione frui, quæ nullis aimentibus concessa est, quæ ceteris omnibus, quæ sub cælo sunt, viventium naturis antecellimus? inania hæc videri possent, si tam multis ex adverso miseriis oppressi hominis natura, neque se ad cælestia erigere, nec tantis bonis, quibus majora nulla esse poterunt, ut possit, sed profecto, ut contra serpentium virus pharacorum genera multa, contra inopiæ calamitatem solertia & industria, contra turpidinis voluptatem pudor & verecundia, sic contra doloris morsum philosophia nobis data est deorum immortalium concessu atque munere. quam ut memo satis pro dignitate laudare queat, sic quam plurimi mentis tranquillitatem, animi moderationem, involuptatis imperium, in acerba omnia summam quadam vim & fortitudinem illi uni acceptam referant necesse est. Neque nos aut in exilio patientes, aut in honorum cursu temperantes fuissetis, aut nunc in tanto mœrore sapienter & fortiter versaremur, nisi tuo, philosophia optima rerum humanarum moderatrix, beneficio. Tu verò felix & beata, Tullia mea, si quis tibi in morte sensus est, quæ tot, tantisque miseris, quibus proposita fuisset in vita, una morte perfuncta es: à presentibus malis expedita, ab impendentibus erepta, & in tuto ac tranquillo quietis portu collocata. meritò tibi mortem jucundam fuisse putem, cum vel ea bona, quibus viventi frui licuit, animo reputas, vel mala, quæ moriens vitasti, mente, ac cogitatione complecteris. Ego autem, cum te felicem iudicem, ac, si dicere liceat, prændens oculis cernam, cur tua morte exerucier? potius latabor, ac tibi, tanquam de re optatissima, gratulabor, cui nisi molestum est, me jam ætate confectum in eam perturbata republica, tamque misero vitæ genere refigi, quid jam grave aut acerbum esse possit? Sed hoc quoque ratione ipsa levius aliquantò efficitur: neque tu nunc, quid me perferre necesse sit, sed, quam non multo post tecum in idem bonis usurus sum, debes cogitare, nihil enim accedere valde grave potest iis, qui spe jam propinqua futuri boni recreantur, & aluntur. Sed nescio qui nos tenet error, aut miserabilis ignoratio veri non enim tantopere bonis delectamur, quam malis affligimur: ex quo fit, ut hæc etiam nolentes augeamus: bona autem, quæ fruendo, cogitando, gaudento majora efficiere expediret, etiam deterramus. quod ceterè minimè oporteret. nam, si seridè disputate volumus, cur dolores, resque adversas refugiamus, quæ fortitudinem in nobis gignant, & efficiunt: quæ si nulla essent, nulla profectò fortitudo agnosceretur. quæ mortem horreamus, quæ assidua sui memoria, nos ut

adjungere, quæ aliquam nobis nostram vel intemperantiam, vel iniustitiam notam possint inurere. Bona verò, & ea, quæ probantur in vulgus, cur tantopere appetamus? quæ consecuti, molliores pierumque, ac deteriores evadimus. itaque his voluptatum lenociniis obruimur, ut discessum ex hac vita impendere, vix aliquando recordemur. Sapienter philosophorum princeps, & magister Plato: quæ sensus appetit, aut timet, nihil aliud esse, quam somnia, itaque renitus contemnenda esse, mala verò ut vitentur, ad æterna properandum: quò nisi confugas, vitari nunquam posse, at ad æterna ne properari quidem potest nisi morte saniore, ac duce. Quorum hæc ut intelligamus, non modo à dolore vacuam, quietam, opportinam, bonam denique esse mortem, sed etiam summorum atque immortalium, bonorum liberalem, ac beneficam ministram, itaque Cato sic è vita discessit, ut latabetur, causam se natum esse moriendi. Jam nemini dubium esse potest, quin vir prudentissimus, si sua morte latabatur, mortem etiam optimam esse agnosceret. Ceterè enim in re sua, quæ præceterum sensu percipiatur, necò fallitur, quod comprobare possum Artabani Xerxis patris, viri sapientissimi, testimonio, de quo est apud Herodotum, cum Xexes ex rebus sui copias parè innumerabiles, ante te in aciem instructas intuens colla crymanus esset, neminem ex tot millibus ad centum annos superstitum tururum, illum Xexi respondisse: at tam multa sunt tamque misera, quæ viventes perferunt, ut nemo sit, quin non se ipsi esse cupiat: cum incidentes calamitates, & morbi vitam adeo perurbent, sollicitamque habeant, ut longissima videatur, itaque mortem persequi esse æmuloque vitæ, dubitare nemo potest, nec his contentus addidit etiam illud: deos immortales, cum hominum vitam quæ adeo misera sit, malis bonorum integumentis velarunt & operuerunt, fecisse quodammodo invidentiùs, ne morris suavitatem, quanta est, omni ex parte deguiteremus. Amphiarum fabulæarrant, Jovi, atque Apollini fuisse carissimum, neque tamen illum senium attingisse. ex quo, quid aliquid conici potest, quam mortis celeritatem divinum munus, & lucrum esse maximum? itaque scitum est illud comicum:

Nam quem notur, atque diligit deus,

Juvenis supremum mortis intraq; limitem.

Neminem enim, quem dilexerint dii, patiuntur esse miserum. quare vitam eis, miseriarum plenam, adimant necesse est. quid autem contingere homini tam gravium potest, quod cum magnopere in vita retineat? voluptas, credo, quam ex alicujus five artis, five doctrinæ tractatione percipit. at doctrinæ amulationem, omnium rerum molestissimam, si quæris, etiam dolorem parit. non tam enim delectamur, aliquid discentes, quam angimur, multo plura, ac majora, quæ scite vellemus, penitus ignorantibus. Artes verò, quas tenuiores tractant, quid habent voluptatis, aut quid non potius molestiarum, & mœoris? quanta inter eos, qui illas exercent, perfidia? quantum odium? quanta invidia? aut quis est sua forte contentus, & non alienæ five industria, five fortunæ, amulato, osor, detractor? Sin civilem vitam quisquam appetit, & in Republica luce vivere pulchrum putat, is se exigua, ac parvè nulla honoris specie magnas comparare calamitates certo sciat, quotus enim quisque est, cui non publica administratio vel mœoris, vel justitiae tantum atulor, quantum verbis explicare vix queat? ac, si de toto viti cursu iudicare verè volumus, exitum videamus. Ubi optimi re publice administratores, seu verius parentes, Miltiades, Ephialtes, Cimo, Themistocles, Aristides? quantum illis fides, caritas, integritas, constantia peperit miseriam? ut non modo honoribus, dignitate, auctoritate spoliaret, sed etiam in exilium miserit. quod contra oportebat: viros optimos, patrizque amantissimos honore affici, in oculis ferri. Scipio Africanus apud nostros optimam causam amplexus, paucorum immoderate libidini repugnans, manè mortuus in lecto est inventus. nec absuit suspicio, quin ab uxore

quæ Græcorum soror fuit, interfectores essent immiffi. Metello autem Numidico, hominæ omnium clariffimo, ac præstantiffimo, quid miserius? qui, ne in legem perniciosam juraret, in exilium abire fit coactus, fateor profectò, inter omnia exilii genera, atque omnes miseriarum causas, maximè honestam Numidici fuisse conditionem: cui probitas, integritas, in patriam caritas, calamitatis causam attulerit, tamen fatendum est, graviffimam fuisse calamitatem. Philippum, avertit à sui, bonorum direptionem, libertorum sive mortificationem, Gærum nam videre: M. Regulum, C. Mariam, L. Brutum, ob liberandum patriam interfectum prætereo, nolim, in his commemorandis nimis videri quorum exitus nemo est, quin ex libris, imaginibus, fama denique vulgari jam didicerit. quæ cum multa, maximeque gravia sint, graviffimum tamen illud debet videri, quod homine ambitionis vinculis inretito, qui, & popularibus suffragiis totus pendeat, nihil ulquam infelicius reperiri potest: quâvis in eo timor, quanta dubitatio, quantus conatus, quanta sollicitudo? ut nullam illi a modestia vacuum esse horam, non immeritò suspicari possimus. nam si servientis ea est conditio, ut ex ejus, cui servit, moribus, voluntate, ingenio propriam sibi fortunam fingat: qui populo serviet, a vide, invidio, ignaro, à mutationem prociivi, &, quod caput est, ingrato num aliquando beatus esse poterit? an potius, quoties de ejus natura cogitabit, toties suam ipse calamitatem, ac fortunam conqueretur? præclare vetus Poëta;

Aeterno mixtam lætæ mortaliæ vitam

Olim constituit divum pater, atque hominum Rex.

Itaque quâdiu hac luce utimur, vivere quod idem videtur, sed verius assidua morimur, aut saltem vitam verbo retinemus, re ipsa amiffimus. Equidem non video, quid in hominis vita valde optandum, aut felix esse possit, multos potius, ne in majora, quàm quæ humana consuetudo quod fide fecit, mala incidere, mortem sibi dedita opera conscivisse scio: quod tamen non incerto dictum velim, quia probandum putem: sed, ut ex eo appareat, humana vita quam multis undique prematur difficultatibus, Cleomeles Lacedæmoniorum Rex, ejusque filius, morte ultro appetita, præterea Theagenes Numantinus, qui, ne in hostium manus veniret, primum suis, deinde sibi ipsi mortem anxit, quantopere vita fugienda sit, satis videntur aperte declarasse. Ac nisi turpe videatur, homines à mulierculis, multo certe imbecillioribus, fortitudinis exempla petere, repetamus ex historiis Aldrubalis uxorem illam quæ, Carthaginæ in hostium potestatem redacta, se ipsam cum tribus filiis in conflantis patriæ incendium immisit. Sed præter hæc, quæ jam testata sunt, & illustria, fateamur sane ingenuè, tantam esse humanæ naturæ miseriam, ut neque genus ipsam hominum, nec toto genere singuli miseriarum expertes esse possint. quod eo magis mirandum est, quod non his solum malis, quibus hominis natura assidue affligitur, mala nostra præscripta sunt: sed ipsi nos, quantum in nobis est, miseriore quotidie reddere conamur. nullam enim aliud in toto terrarum orbe genus, animalium reperias, præter unum hominem, quod in proprium genus, atque in se ipsam savitiam exerceat suam. meritoque Diczarchus in eo libro, quem de hominis interitu loculentum, & eruditum conscripsit, nihil habere dubitationis putavit, quin multo plures extincti sint homines ipsa hominum savitia, & accerbitate, quàm omni reliquo genere calamitatis. tanta est enim in permultis avaria, tantum ambitionis, imperii, divitiarum studium, ut explendæ cupiditatis gratia nihil sibi non licere putent. atque hoc malum non jam angustis finibus compressum videmus: sed superioribus sæculis erupisse vehementer, & manasse latius. non enim certum aliquem hominum numerum, sed regna ipsa, & totas per hæc funditus sustulit civitates. At, si ad cingulos homines, quæ proxima ratio est, mentem, cogitationemque converteris, ne in his quidem quidquam reperies, quod valde appetere, aut appro-

bare possis. finge enim animo quidquid homini felix, aut beatum ex opinione vulgari possit in vita contingere, congerantur divitiæ, bona valitudo, honores, potentia, etiam voluptates accedant. cum hæc omnia in hominem contuleris, nihil tamen tribueris stabile, aut firmum, nihil, quod non repentinam, & assiduam pati mutationem possit, caduca enim, & incerta sunt omnia, non in humanis consiliis, aut viribus posita, sed in fortunæ temeritate, ac temporum vicissitudine constituta. quid autem homini turpius, quàm è temporis, ac fortunæ mutatione pendere, & secundo illius statu sublevari; re statu deprimi, & affligi? aut lætis rerum eventis gloriari, adversis lugere, nec lacrymis temperare posse? quid jam interfit inter hominem, mutantemque pedem, si nos perinde atque illa, quibus rationem natura denegavit, extrinsecus toti pendeamus, in nobis ipsis nihil fortitudinis, nihil firmitatis, nihil habeamus constantiæ? quamvis enim homini non mater, sed verius nocera natura corpus fragile, infirmumque tradiderit, animum autem & in molestis anxium, & in timore humilem, & ad labores mollem: plurimos tamen in sevit divinos ingenii, judicii que igniculos, quorum auxilio & cum dolore luctari, & timori obfistere, labores, verò omnes nullo negotio vincere, ac perferre possemus. itaque tributum divinitus mentis ignem, & prudentiæ, non extinguere, sed solum fovere, atque augere debemus. Mors autem, progressis in vita longius si immineat, nihil est, cur magnopere commoveamur: quæ præsertim aut meliorem, quàm quo viventes fruimur, aut certe non deteriorem vitam statum sit allatura, quis enim negabat, si animus omnino intereat, extincto sensu nihil esse mali, propterea que nullam justam doloris causam existere: at si vigeat, corpore salutis ac liber, quid jam illa vita beatius, quid divinius? ex quo maxima, & veriffima lætitiæ, ac voluptatis exoritur occasio. Itaque nihil jam restat, quo minus, optimam esse mortem, verè affirmare possimus, tantumque abesse, ut, cum adest, dolenda sit, ut nunquam fugienda, læpe etiam optanda videatur. atque eo magis, quo diutius in vita homo permanferit. nam, cum his bonis, quæ afferte vita potest, satiare conperit, tum ab humanis molestis secedens, in beatiffimam vitam commigrabit, non enim is ego sum, qui animum simul cum homine interire putem, tantumque mentis lumen, è divina natura delibatam, posse extinguere, sed potius certo tempore emenso ad immortalitatem redire, quid autem hominem magis deceat, quàm tam multis, tamque firmis rationibus nixum, virilem animum retinere, famineam molliem exsuere? qui verò mortuos nimis lugent, nec humanam conditionem magno, elatoque animo despiciere possunt, in eos illud proprii plenum verè dicitur:

Vos etenim juvenes animum geritis multibrem:

Illaque vtrago vitæ.

Multæ enim repertæ faminae sunt, quæ in domestico luctu singularem animi præsentiam, ac magnitudinem præstiterunt. Sed virilis fortitudo, ut libidine, sic dolori, non aliter, quàm servo domina, imperare debet, eamque coërcere, ac frangere, tamquam vitiosam, & imbecillam animi partem. quam si emergere patitur, seque paulo altius efferre, non modò rationi præcurrerit, sed etiam victrix in animo exsultabit, quo nihil homini turpius, aut perniciosius nè excogitari quidem possit. Gorgias orator, jam ætate confectus, ac morti proximus, rogatus, num libenter moreretur: Maximè verò, inquit, nam tamquam ex patri, misera que domo latus egredior. O vitum egregium, dignumque, cuius vigeat in omnium ore, ac mente sententia! quid enim potuit præclarior dicere? cum mala, quæ viventem pati necesse est, cogitaret, miseriarum finem, quas moriens relinquebat, adesse lætaretur? sic par est loqui hominem, qui non libidine vexetur, non voluptatis illecebris irretiat, nulli denique pareat cupiditati: quæ summa est ratio & sapientia, humanæ necessitati imperare, non dolori cedere, non desiderio angere, nihil denique huma-

num extimescere. Angamus liberorum, aut affinium interitus, quid ita? ut stultos imitemur, qui, quæ iurari non possunt, quæque vel nocentes opprimunt, perferre nequeunt: saniores, quorum tam multa existant ad æternitatem illustria sive exempla, sive testimonia, negligamus? quid est aliud, excoeram more ambulare, & cum in celebratis versari, ac Solis lumine uti possis, solitudinem tamen, ac tenebras quæ erent? iam enim ad eos, quos xmulari satius est, quoque nobis imitandos proposuit antiquitas, nostra delabatur oratio. Mortem igitur in malis nullo modo esse ponendam, sed in præcipuis bonis numerandam, dubitaturi paroneminem, si enim à miseris abstrahit, si in meliorem vitam inducit, si neque misera ipsa est, nec ulius particeps miseræ, cur mala contemnat? sin hoc largitur, ut sempiternis bonis potiamur vitæque, quam mortalem habuimus, æternam adificiamur, quid miræ beatius esse possit? itaque sapientissimos homines accepimus non modo suorum morte non percussos neque dolore ullo affectos, sed etiam sapientissimè latoros esse. Anaxagoræ inter familiares suos de natura rerum differenti, filii mortem nuntiatam tradunt: nihilque aliud ab eo responsum, nisi, se illum genuisse mortalem, præclara verò vox, & verè digna, quæ à tanto viro emitteretur. non enim sane video, quid sapientius, aut constantius dici posset, an adolevit nem illum esse mortuum? fracti hoc animi, nec in rebus adversis admodum firmi signum fuisset, an angere se non sua, sed filii causa? num igitur ignorare se fateatur, quantis è malis elapsus esset filius? an se quidem dolere, sed tamen humanum casum agnosceret? ubi ergo hominis gravitas, iudicium, sapientia? aut quid ab imperatorum turba distabit? è quibus tamen saepe multi nec his rebus anguntur, quæ necessariò veniunt, nec, quo minus veniant, cum communes omnibus sint, laborandum nullo pacto censent. Ille verò sapiens, & vere philosophus: quem neque improvisi nuntius percussit, nec à disputatione abduxit, sed potius vocem expressit, summam iudicem fortitudinis, ac sapientiæ. valem & hoc ipsum de pluribus ex nostris dicere liceret: quos si qua interdum fortune oppressit injuria, nihil aliud iudicem, quam prostratos illos, ac penitus abjectos esse, quasi verò aliquid acciderit, quod vel ante ipsos nemini, aut, quod ipsi, si minus hoc tempore, saltem paucis post annis non eventurum fuerit, ac, cum maximè animo vigere deberent, tum præcipuè non solam præcæritæ, patriæque virtutis, sed etiam humanæ legis, ac penè oblitiscuntur sui, tantum in eorum animis mollior potest, ac servitus quædam doloris, atque tristitiæ. An ego illum iudicare liberum possim, cui dolor imperat? quem repentinus casus perturbat, impellit, evertit? qui nihil præ doloris magnitudine cogitare, nihil meditari queat? qui nihil in se ipso: in temporibus, atque in fortuna, quæ stabilitatis nihil habet, sua ponat omnia? ego verò istam non modo servitutem, sed penè captivitatem, & quidem miserrimam censeo, quid enim interest inter eum, qui vincitur ab hostibus, & carceribus conclusus, obsideatur, & eum, qui dolore captus, suo proorsus careat arbitrio? at ille quidem est corpore serviat, animo tamen liber est, nec dubitat aliquando fore, ut libertatem assequatur, qui verò dolori patet, nec valet corpore, & animo quàm maximè laborat, non enim amicis frui, non Reipublicæ prodesse, non privatas res curare, non publicis consulere potest, ita in otio, & quidem molestissimo, nec cuiquam parat, & tamen sibi non imperat, qui cum assiduis, & maximis prematur angustiis, alterum esse necesse est, ut quædiu in dolore versatur, semper miser sit, alterum fieri nullo modo potest, ut nisi dolere desinat à miseris eximatur. Quanto sapientius Xenophon, qui, cum facta solempnia perageret, maioremque nato filium in prælio apud Mantinea in cecidisse audiret, coronam tantum è capite deposuit, sed in sacris paragendis constanter persistit, ubi verò cognovit, fortiter pugnam occidisse, coronam rursus capiti imposuit,

deoque ipsos, quibus litabatur, testatus est, maiorem se ex filii virtute voluptatem, quàm ex obitu molestim cepisse hinc ego non dubitarem, quin omnia, quæcumque acciderere possent in vita, nullam essent perturbatorem salutaria, qui enim utque eò in deorum cultu constans, & firmus esset, ut neque filii morte nuntiata, ab his avocari posset, cum eum credam filii morte lugenda à deorum voluntate disensurum fuisse, aut qui virtutem, filii vita anteferet, non iure credi possit, illum, ac virtutis studio inensum, & patriæ caritate impullum, omnes molestias, omnesque calamitates libentissimè fuisse subiturum? sed quo rationes, qui hoc modo à mirati sunt hec præclarioros viri, nihil enim ad eadem illustrius quàm in æternam gloriam, aut in patriæ utilitatem intuentem aut saltem fortiter dolores perferentem, & cum fortuna luctantem, negligere humana, que, qui nimium curam, si laudis studium, civium commoda, denique omnia quæ laudabilia putantur, profusè è mente, ac cogitatione ejiciant, necesse est, neque enim humanis curis implicitus toto animo de patriæ salute, atque utilitate cogitare, aut laudem sibi præclatis actionibus comparare, vel egregii quidquam suscipere, ac sustinere queat, suis autem commodis, ac rationibus proficiens, & consulens, cetera omittit, de se ipso dies noctesque cogitabit, ita nec boni civis, nec boni viri fungetur officio, bonum enim virum decet, de ceterorum commodis æquè laborare, ac de suis: bonum verò civem, sua omnia posteriora habere, patriæ commoda prima, & maxima ducere, à quibus neque dolore, neque ulla omnino humana, veli perturbatione debemus. Pericleum natam, historici intra quadriannum duobus filiis, eximia indolis adolescentibus, esse orbatum, qui usque eò fortis, ac constans in luctu fuit, ut nihil proorsus de pristino habitu, cultuque diminuerit, sed eundem, quem antea in concionibus habendis morem, ritumque servavit: nec umquam coronam è capite deposuerit, de quo traditum est, nihil eum putavisse indignum futurum, quam si aliquid fracti animi signum, meroris causa muliebri modè didisset, fortis sane hominem, & magna laude, æternæque memoria dignissimum: quem neque natura vis, ac nimium sape amorem irahens, potuit de statu dimovere, & ad dolorem abducere, nec liberorum dehortium, quos tamen summè dilexisset dicitur, ulla ratione perturbavit, nec mirum, vera enim fortitudo inanes sollicitudines ejicit, ac depellit: opprimit cupiditates: imperat timor, nihil autem appetit, forti viro indignum: nec ab ulla re vel metu, vel inconstantia repellitur, & quamvis excessum, elatumque naturam ratio ipsa doctrinæ præceptis imbuta, confirmet: quod Pericli, doctissimo homini, maximoque ingenio prædico sine ulla dubitatione contigisse, proorsus mihi persuadeo: ipse tamen fortitudinis radices in animo præcipuè insident, qui cum humana depicit, nec ad humilia, quasi humi depressus, ullo pacto adharescit: facile fit, ut uberior, & maturior es fractus ferat: cum ad eum veluti ad agrum optimum, cultura, ratio etiam accesserit, conformatioque doctrinæ, non enim, sensu omni doloris caruisse summos viros, cultendum est, qualis enim nihil sentientis animi, sensuque proorsus carens esse fortitudo potuisset? Sed dolore sentientes, ad eum opprimendum, ac vincendam summam animi contentionem adhibebant, tantumque ne ebantur, ut è pugna discederent superiores, verum enim illud est, nullam animo maiorem pestem, una remissione, posse contingere, qui si intentus est, sequæ ad resistendum parat, omnia sustinet pondera, omnia vel firmissima tormenta facile discit, ac depellit: at remissione enervatus, & examinatus, ita deprimitur, & urgetur, ut se ad æquitatem nequeat extollere. Nec verò quisquam doloris in petum excipere, ac fortiter perpeti posset, nisi se prius ad obsequendum comparasset: aut fortitudinem acquirere, nisi prius doloribus multis accerrimè, ac fortissimè resistisset, ex quo consuetudo fit, quæ calum obœdit animo, nosque contra omnes vel naturæ, vel fortunæ impetus

petus armat. An vensemus. Horpagum Medum tantum fortitudinis exemplum, quantum ab Herodoto memoria mandatum est, edere potuisse, nisi prius in patientia ac fortitudinis exercitatione seipsum verfatum esset? nec sine maximo fructu, magnaque potius cum nominis sui gloria, tantum enim fortitudine, ac prudentia præstitit, ut acerbitissimam injuriam sine ullo plane doloris sensu pertulerit, & sese cumulate contra Regis immanitatem ulcisci potuerit. nam, cum ejus filium Rex Attyages interfectum ad epulandum apponi jusset, caputque post cenam allatum ostendisset, rogans, cujus feræ viscera in mensa commedisset: ille vero nihil perterritus, nec animo ullam in partem dejecto, agnoscit, inquit, quid si actum, ac quidquid Regi placuit, mihi quoque placere pronuntio: hoc autem immanissimum genus injuriam tam dissimulavit, quoad Cyrum ex Persia in Mediam evocare potuit: quo adveniente, cum exercitus Imperator contra eum à Regemissus esset, & Regnum & Regem illi tradidit, itaque Attyages in Cyri potestatem, impietatis luge poenas daturus, redactus est. O factum omnium gentium, ac seculorum memoria dignissimum, ex quo non modo qui dolori cedunt, ad patientiam, ac fortitudinem excitentur; sed etiam Reges, qui hominibus imperant, ne quid impium, aut indecens audeant, erudiantur. nam ad verius injuriam, atque impietatem tantum est odium, tanta invidia, ut ne ipsum quidem cœlum, aut sidera, etiam si homines velint, hujusmodi scelera pati, ac dissimulare possint, ac si fera deorum vindicta sit, noluerunt tamen impies ipso in facinore adeo exsultare, ut non angore conscientie, fraudique cruciati, inquam domesticis furis, assidue venentur tantumque potest impietatis odium Tyrannum exsuscitant, ac favissimè excruciatam nemo misereatur, nemo doleat, nam adversus hoc hominum genus, nec in ullo præterea, omnem profus vim, omnesque stimulos amittit dolor, qui si ratione comprimendus est, quod supra diximus, multo etiam magis consuetudine vincitur: cujus tanta sunt vires, ut non modò perturbationes animi sed etiam naturæ vim afferat, eamque seipsum immutata, ac penitus aliam possit efficere, cujus auxilio non modò doloris aculei, sed etiam foris salmina de pelle, ac corpore facile poterant. Meditemur igitur, & omnino statuamus, nihil proliis humanum esse dolendum: non mortem, quam jam optimam esse cognovimus: non egestatem, quæ seipsum maxime boni causa à diis immortalibus tribaunt: non exilium, cum orbis terrarum omnibus pateat: non cetera generis ejusdem, quæ vulgi opinione gravissimis in malis numerantur. nullum enim tam grave malum apparebit, quin ex eo bonum aliquod multo majus, multoque optabilius magno deorum beneficio aliquando colligatur. Pleni sunt libri philosophorum, referunt argumentis, ac rationibus paginæ fœra omnes tanta autem exemplorum copia, ut nihil possit esse cumulatius, quæ cum ira sunt, quam se terremur, aut cui dolori cedamus? Dion certe, qui è Platonis schola defluxit, cum ejus filius in atrium è tecto delapsus interisset, non modò non doluit, sed etiam in eo, quod tum fortè agebat, constantè perstitit. quo facto judicavit & vir sapiens, & Platonis discipulus, quid ceteros, qui sapientes haberi volunt, facere oporteat. At Traheasp multo fortius, siquidem filii mortuus, cum ferro trajectus, sine ullo profus dolore spectator fuit. Cambyfes enim iratus, & obitus cum filium sagittis peteret, jamque pectus reclusum appareret, patrem jussit inspicere, nam cor percussum esset, cui cum pater respondisset, jam cordi sagittam esse infixam: tum Cambyfes, nunquid certam, inquit, habeo manum? at pater, nullo doloris signo dato, nec utquam conversâ, aut commota facie, ne Apollinem quidem, inquit, certiores sagittas emissuram crediderim. Quid hunc patrem putemas facturum fuisset, si filius in pugna fortiter ducans occubisset, qui nullius culpæ conciliam filium crudelissimè trucidari non dolerit? num credamus, filii mortem honestam, pro

patria susceptam, tali patri futuram fuisse jucundissimam? Nec tamen dubito permultos fore, qui impium illum, ac poenè viscerum suorum carnificem vocent. Sed faciam sanè, ut lubet, dum hoc mihi concedant, exemplum hoc fortitudinis, ac devicti doloris esse præclarissimum. Quod si ita est, ut infirmos animos spectata ceterorum virtus erigat, & confurmet, quem censeamus jam dolori concessurum, cum tam multos audiat, qui seipos in dolore superarint, quocirca, tam multa veterum exempla colligere vereor, ne supervacaneum, aut fortasse putidum videatur, quòd si ceteris tantum, & non nobismetipsis, scriberemus, fortasse breviores in scribendo, in exemplis autem recensendis etiam priores essemus, sed sit nescio quomodo, ut ex aliorum casibus ad mala nostra sananda medicinam colligamus, nobis quidem ita videtur: & cum nostro vulnere medeamur, mirari non debent qui hæc in manus lument, si quid fortasse paulo expressum uberius inveniunt, illud certe propositum habemus, ut omnibus nobiscum professe, omniumque dolori, quam accuratissimè fieri possit, consolationem afferre possimus, quam obrem his enumerandis nostram valde imminui, atque allevat molestiam experimur: ceteris idem optamus, ac, si dicere liceat, etiam speramus, nam in tanta vel argumentorum, vel exemplorum copia, quibus se legentes poenè obrui sentient, equis se immobilem, aut in dolore inexorabilem præbeat?

Desunt nonnulla.

Nec verò ignoro nonnulla interdum accidere, quibus ita perturbetur, & opprimatur animus, ut à medicina refugiat, idque si ullo in casu contingit, certè, cum dolore affligimur, maxime solet evenire. quod ex eo fit, quòd erepti vel amici, vel affinis, vel filii cogitatio adeo nobis grata est, quòd illum panè ante oculos constitutere videatur, ut, etiam si dolorem refricet, & lacrymas eliciat, tamen eam deponere nolimus. ac, si ad consolandum remedia suppetant, tamen nihil minus, quam consolantium verba, audiamus. falluntur sanè graviter qui ita agunt: sed hunc errorem, quo magnopere delectantur, sibi extorqueri nolunt. Quare suum unicuique studium, suaque omnibus delectatio relinquatur, non enim vereor, quin, si minus in ipso doloris actu remediis utendum homines censeant, certè, cum modicè dolor resederit, ac se paulum quasi remittere coeperit, ad extinguendas dolores reliquias moria, præceptaque nostra adhibeantur. nihil autem utilius est, quam hæc eadem in voluptate, ac lætitia pertractare, atque in malis habere. sic enim & legi, atque ad verbum edisci, & penitus memoriæ mandari possunt, ut, cum in animum penitus influxerint, tum exhauriri ac profus elabi, non facile queant. ita fit, ut, cum repente dolor invaluit, tam is utamur: quæ, nisi antè percepta, & cognitæ sint, in ipso doloris incurrente, plane depelli, atque excludi solent. sensimus hoc in nobis ipsis: nec parum nobis obfuit, hanc universam adversus dolorem commentationem non multo antè animo, ac mente percussisse, quamvis enim permultos philosophorum libros vel de lactu, vel de morte satis accuratè legissemus, ut Theophrasti, Xenocratis, aliorum, quos commemorare nihil attinet: tamen hoc non ideo feceramus, quòd eventurum putarem, ut illis ipsis in nostro dolore uteremur, itaque neque lætionem, quantum oportuisset, accuratam, nec memoriam satis intentam adhibuimus. casu autem repentino oppressi, non prius ad libros confugere potuimus, quin antè acerbitatis vi prosterneremur, quamquam postea tempore ipso factum est, ut dolor nec, ut antea, acrior, & mens ipsa paulo esset sedatior, & ad medicinam accipiendam magis idonea. Sed pergamus ad reliqua, quæ nec multa restant, & scitu, ac cognitione dignissima tractu autem ipso, quem præcipue quarimus, gratiora fontæ, & ubertiora. Quid est ergo, quod aliquam nobis afferat ubi-

rationem possit, cur nihilominus nostrorum morte dolore debeamus credo, si quando nobis in mentem venit, magnâ nos ex eorum, quos amissimus, opera, ac studio utilitatem percepturos fuisse. at hoc non ad amicos aut affines, quorum dolore videmur interitu, sed ad nosmetipsos pertinere. mercenarius igitur do or fuerit, quique non ex affinitate, aut benevolentia, sed ex una proveniat utilitate, quid eum flagitiosius & indignius quam eum, qui sic debet iustitiam oportere, cui tantopere alicujus morte crucietur. quod ali qua utilitate privatus sit, si nihil ex ejus vita beneficium ac commodum se consecuturum speravit, nihil sibi omnino dolendum fuisse? At videamus, non Persas aut Scythas, sed & mediâ civitate nostra clarissimos, & præstantissimos viros, ac cives, qui non modo amicos, cum quibus conjuncti similes vixerant, sed etiam liberos, & quidem carissimos in interitu iustitiam fortiter, & constantiter tulerunt. ut causa nihil sit, quin eos superioribus Græcis comparare atque etiam anteferre debeamus, atque hoc ita magis in illis mirandum fuerit, quod in eorum obitu se fortissimos & constantissimos præbuerunt, qui non modo ipsi utilissimi, si vixissent, sed præ se solus, ac jucundissimi potuissent. quod enim utilissimus quid jucundius unquam? At si, & unquam Q. Fabius prætoris Consularem, qui jam magnas res gesserat, & majores cogitabat, amisit, neque solum non doluit, quod fortissimi animi fuit: sed etiam mortuo laudationem in foro dixit: quo nihil fortius, aut laudabilius ne ex omni quidem antiquitate recenseri potest, cujus orationem quis non admittitur insignem ingenii, judicii, orationis præstantiam? modo ille vel ea, quæ dixit, sine luctu dicere, aut quæ scripsit sine dolore cogitare potuit? cum præsertim hoc in illa laudatione & admiratio, & obstupescere soleamus, quod non ut alii, de ceterorum laudatione disputat, ut suam ipse dolorem aliorum exemplo minuatur, sed, filio hærens, illius maxime virtutis, propriasque laudes, quæ vel acerbiorum efficeret doloris sensum poterant, longissimo sermone persequitur, quod singularis virtutis exemplum fortasse Horatii Pulvilli laudem magna ex parte demerere videatur, quem tamen summum virum silentio præterire nefas ducimus, cum in eo ipso, quod filii mortem æquissimo, ac fortissimo animo tulit, etiam Jovi Opt. Max. cuius ad eum dedicabat, gratissimum fecisse videatur. nam Pontifex inter sollemnia verborum nuncupationem, postquam tenens, ut filium mortuum audivit, neque manum à poste removit, ne sacra dirimeret, nec vultum à populo avertit, ne suum potius dolorem, quam populi utilitatem, ac salutem, cogitare videretur. Jam, quid L. Paulus insignis, quid illustrius? qui filios paucissimis diebus duos ita perdidit, ut nullum præ se doloris paulo acris indicium ediderit, ac potius in ea concione, quam de rebus à se gestis ad populum habuit, lætatur est, quid quid populo Rom. immoeret adversi, totum id in se ipsam à diis immortalibus esse conversam. Cum Sulpicio vero Gallo quis neget æquam esse præclarissimam? cujus innocentiam, sapientiam, militarem virtutem, etiam insignis in obitu filii fortitudo illustraverit, quem ut nunquam libens tacitum dimiserim, sic ad Catonem properans exultare videtur animus, & quasi in portum ex horrida tempestate delatus, in sapientissimi viri nomine, atque exemplo conquiescere neque enim majori mihi admirationi esse forent clarissimi hominis res gestæ, ac virtus, non solum in luce patris, sed etiam in congressu hostium cognita, quam fuit illa in filii morte, prætoris designati, in oculis omnium civium fortitudo declarata. Atque horum egregia in domesticis miseris, atque ærumnis facinora qui fortiter in civitate nostra imitati sint, casusque fortunæ gravissimos ea identidem vulerint, non difficile fuerit oratione complecti. nam & Q. Martius rex, cum unicum summæ pietatis, summæque virtutis filium amisisset, dolorem prudentia peritit, & eo ipso die, quo filii rogum spectabat, curiam ingressus est: senatumque jussit convenire.

Crassus vero, in eo prælio, quod cum Partis commisit, occiso filio, tantum abfuit ut doleret, ut etiam exercitum increpaverit, quod unius militis jactura tantopere commoveretur, hortatusque sit, ut patris virtutis memores, pro republ. fortiter dimicarent, filii mortui ulionem sibi unire linquerent. Sed antiquior P. Crassus, vir clarus, & consularis, P. Crassi filii mortem & vidit, & moderatissime tulit. Nec ab ejus laude abfuit, ac fortasse Crasso præfuit. Cn. Cyprius, qui Cepionem filium naufragio absumtum ita non doluit, ut eum ne leviter quidem è vultu, aut ulla corporis parte commoveret, è familiaribus quisquam ullo pacto leniret. Jam quid Pisones, Scævolas, Brutos, Marcellos, Metellos, & ceteros, auidios enumeremus, quorum singulis pluribus amissis filiis, vel uxoribus, vel parentibus, nec lugendum existimant, & suam in illorum funeribus, virtutem, atque constantiam non sibi solum, sed etiam generi, nominique Romano gloriosam fore putaverunt. Pudet in virorum gravissimis casibus repetendis longiori uti oratione, cum virorum maxime peculiaris virtus sit, & in viris efflorescat, ac vigeat maxime, quam obrem de faminis potius dicendum est, ut cum eas fortissima fuisse cognovimus, tum pueros vitos, à mulierculis virtutis exempla patere, & ab his ea virtute, quæ ipsorum propria esse debet, videri aliquando superatos, nam, si verum est, quod a Theophrasto alicubi proditum memoria mandavimus, orbem terrarum theatrum quoddam esse magnum, divina mente repletum, & celestis indicanda sapientie gratia tam multis undique collucens, ubi ornamentis illud atum ac depictum: nec autem medio collocatos esse homines à deo, ut cum fortuna, dolore, morbis, egestate, casibusque per multis assidue luctetur deum verò ipsum quantum quisque pugnando valeat, quamque viriliter fortitudine divinitus accepta utatur, deliquit alpectare hoc, inquam, si verum est, dubitari profecto non potest, quin quemadmodum populus Rom. in muneribus publicis invisus habet gladiatores, qui omni modo vitam impetrare cupiunt, favent, qui contentum ejus præ se ferunt, itidem dii immortales, & quos ex hominibus vivis anxie de vita sollicitos, ejusque exitum detrectantes aspiciant, his aliquid modo succentent, eos verò & caros habeant, & muneribus prosequantur, qui si è vita revocentur ipsi, vel suos revocari videant, alacris, lætisque deo parent, nihilque propterea mali sibi accidisse juvant, quod si faminis præditisse intelligimus, cur his imbecilliores, atque infirmiores videri velint, nisi neque solum unam aliquam è multis faminam, sed totam gentem, ac nationem, ut marium virtute, sic faminarum eximia quadam magnitudine animi præstitisse accipimus. Lacanas enim matronas traditum est, occisis filius vulnera inspicere consuevisse, ac, si adversos vulneratos esse comperissent, lætabundus funus ducere, cosque in avita sepulcra inferre solitas esse, contra verò, quos adversis vulneribus concisus agnoscebant, ab his refugientes, clam sepeliendos curabant, nec ullo profusus honore funeris prosequendos hærebant, tantum in faminis quoque animis decus poterat, & studium gloriæ, quæ ex gente etiam illud ad nos præclarum dimanavit, matrem quandam filium, senis confossum vulneribus, intuentem nec ingemere voluisse, nec coronam è capite deponere, sed ad comites conversam, ita locutam: Quanto pulchrius & optabilis est in acie victorem animam efflare, quam in Olympio certamine parta victoria vivere? at alia filium in prælio interfectum audiens, iccirco, inquit, genueram, ut mortem pro patria fortiter occumbere non dubitaret. Quid his faminis facias, aut quo non honore, ac gratulatione dignas putes, quæ de patris dignitate, deque gloria sollicitæ, honestam mortem cuius saluti ac lucro anteponebant? Age vero, num Lacanis Romanarum virtus inferior? par fortasse, nisi malis etiam superiorem appellare, quam fortis enim, & quam magnifica illa Cornelia vox, quæ duodecimo jam ætate missa, cum Tibertium & Cajum filios interfectos spectavisset, nullo timore percussa,

perculsa, nulloque dolore confecta: Numquam inquit, ego me non felicem dixerim, quæ Græcos pepererim, forte: verò faminam, & cuius ex veteribus mentis præstantia, ac magnitudine animi conferendam non enim docti concessit; sed potius, cum virtute vicisset, victrix de dolore triumphum egit. Nihil iam Rutiliam miremur, quæ C. Cottam filium in exilium secuta, cum postea reversum in patriam amisisset, neque eam lacrymantem post elatum fanus vidit patri; fato Clodia usa est, quæ D. Brutum filium, consularem mortuum superstes vidit, neque tamen ejus obitum non fortiter & patienti animo tulit. quæ virtutis non vulgaria in feminis exempla mirari aliquis possit quæ sexus imbecillitatem, ac molliem cogiter, at verò, qui fortissimis genitas parentibus, & fortibus etiam avis, majoribusque prognatis recordatus fuerit, nihilo ab eis minore vel prudentiam, vel animi magnitudinem requirit. Est ergo ulla res tanti, aut commodum ullum tam expetendum, ut, illo amisso ne prudentiam quidem retineamus? quæ si ulla in nobis residet, nos profecto vel avit vel patriæ virtutis adjuvet, nec de Pisonibus, Fabris, Brutis, Marcellis cogitantes, quos imitemur & à quibus ortum ducamus, immores esse patitur. Horum enim armis Imperii fines producti sunt: horum sanguine parata, ac stabili libertas: hominum denique labore, ac studio resp. ad tantam pervenit sine bellæ laudis, sine domesticæ virtutis gloriam, quorum in vestigiis pedem ponere oportet, qui laudabiliter vivere, qui; honestis in actionibus exerceri volunt nec ullo mentis errore ad nimium dolorem, atque insaniam traduci. Non minus enim externos magnos, clarosque viros: collegimus de nostris plurimos quibus mortis sensus non modo ingratus sed etiam optatus, & jucundus accidit. Addatur, si placeat, etiam Theramenes, qui veneno epoto, maxima æquitate animi, ludens in morte, quod erat in poculo reliquum. Critia pro opinavit. Ergo ille in sua morte vir clarus, & sapienter ludebat: nos in filiorum, aut a finium morte lugebimus? & veterum dicta quotidie legentes atque ad discendum, præclara ducemus, exempli repudiamus? aut eam vitam, quæ mortem hanc consecutura est, immortalē, beatam, à miseriis omnibus vacuum, negligemus? quavis enim nudum corpus, & exanime discedens relinquamus, nec amplius liceat homini, qui è vita discedat, suis omnibus bonis divitiis perfrui:

Assente ut ille ait, opo Barbari, a.

Tulla calata, laqueatis.

Tamen multo majoribus & bonis, & opibus, quæ nulla ventis abluet, nulla vis enipiet, priorum mentes assidue potantur. Sed dimittamus & exemplum clarorum hominum, & illorum virtutis impressam in totius memoriam; venimus ad id, quod unusquisque sensu percipit, quantumque ex morte consequamur emolumentum, ac commodum, ipsa, factisque probemus ex qua docendi, & disputandi ratione perspicue veritas elucescit, quidque hoc modo se habeat, vel lo, facile potest percipi. Si quisquam est, qui secundos in omni vita rerum exitus adipisci, & consequi possit, nihilque timeat adversi, hunc nemo in futurum poterit iure divitiarum si vitam sibi morte multis paribus meliorem asserimet. atqui nemo est, qui non modo miseriam, atque erumnas ab humana vita segregare, se semihoram quidem felicem sibi, ac beatam polliceri possit. Metell. sibi fortunam spectant omnes: Priami sobolem, ac regnum exoptant alii: quasi non & Metellus tam multos nactus filios, ac nepotes, cum maximè beatus esse posset, virtus obierit, & Priamum non omni orbatum progenie, summoque dolore confectum hostilis manus interemerit. His vitam si mors aliquot ante annis ademisisset, è multis eos miseriam, ac luctibus simul eripisset, quos iccirco experti sunt, quia vitam divitiarum quam ipsorum requirebat felicitas, produxerunt. hinc illam feraciter delectata:

Hæc omnia vidi insammari,

Priamum vi vitam auferri,

Je in aram sanguine ducari,

Quæ non modo visu, sed etiam auditu æerbissimè sunt quid putamus misero Regi, qui omnia & videre, & audire & experiri coactus est? num ei multo melius evenisset, si vitam omnino multis ante annis, quam hæc acciderent, amisisset? Forsitan quispiam dixerit: multa, quæ vivens nactus est, bona, cuncto decedens penitus reliquisset, sed à malis etiam multo gravioribus, qualia multa excola non viderunt, felicissime liberatus esset. Ex quibus omnibus, in ullaque his peripitum est, peverttere homines ea quæ sunt humana fundamenta felicitatis, cum utilitatem à morte se jungunt aut cum miseriam cum morte connectunt. L. Crassum, ex nostra civitate clarissimum, & eloquentissimum virum, matura mors, quantis è molestiis, quantisque incommodis eripuit? nam, quæ in patriam pietate sunt, ex his malis quæ irremediabilem eum consecuta sunt, incredibilem si vixisset, dolorem accepisset. flagravim bello italico, exaruit senatus indigna, nihil denique in civitate fuit, quod non ejus temporis calamitatem, luctumque perissent. Nam quid fugam Marii, quid cetera, quæ in illius discessu acciderunt, maxime lætiosa, tamemque miseranda commemorare? quid reditum illum sanguinarum, quæ ex recordatione nemo est, qui non intus sensibus exhorrescat, teneamus enim memoria, aut saltem ex patrum scriptis accipimus, crudelissimam omnium eadem illo tempore esse factam, trucidatos bonos viros & cives, incisas eorum civitates, in Rostriis, positas, qui multorum civium salutem, ac dignitatem, eloquentia pepererunt. quæ multos ex illa re p. tempestate commemorare possumus, innocentissimos homines, & que optimos, ut acerbissimam es lamentem effugerent, libertatem morte quævisse. O acerbum ac nemini non poenitendum Reip. statum, conditionemque vivendi: cum eos ipsos, qui Reip. tuo labore, suoque sanguine auxerint, juvarint, servarint, nusquam tuto nihilque magis quam propinquo manus, ac gladios timentes, horrescentesque videas: illorum autem, quorum opera, & auxilio servatus sis, cum horribiles, miserisque casus spectes, nulla tamen ratione opitulari, nihilque sperare adjuvamenti queas, quis neget iis ipsis, qui hæc intueri cogitant, mortem esse non modo detestandam, sed etiam optandam: qui autem ne in horum temporum flammam incidant, mortis beneficio consecuti sint, eos verò beatissimos iure omnes existimabunt qualem fuisse L. Crassum nisi resp. probavisset, nihil esset, cur oratione persuadendum videretur. Sed hæc paulo antiquiora, quam ut omnibus in memoriam redigi, ac cogitatione comprehendere possint. Pompei autem, nostri familiaris, casu, quid in civitate notius, quid illustrius? aut quid omnium oculis, ac mentibus perspectius, & clarius? hunc si mature exstinctus esset, nihil d. moris, nihil inavulsi mali quod tam diu in vita mansit, iccirco factum est, ut singularis calamitatis exemplum omnibus præberet. cui eo iusto osior fortuna æerbis visa est, quo feliciore, ac secundiore fortuna in omni vita usus erat, quis enim universis civibus, si quando clarior? quis in toga vel rebus gestis, vel honoribus extra ordinem delatus, etiam? quis opibus, propinquitatibus, amicitias florentior? cui nihil prorsus ad summam, absolutamque tenuitatem, præter honestum, ac jucundum vite exitum, decessit. Sed videamus, quantum in rebus humanis fortunæ possit injuria, nisi malimus ad propriam mortalem vitam nimis sperare, miseramquam conditionem omnia mala revocare, qui enim amplissimis fortunis usus erat: nihil nisi sublime, ac beatum nec cogitare, nec optare consueverat; cui omnia vel ad usum, vel ad voluptatem supererat, bellum cum socero suscepit: deseruit domum, profugit ex Italia: & eum antea nihil in ceteris bellis, nisi summo consilio, prudentiaque gessisset, cum vel maximè ingenio, iudicioque excellere debuisset, sui præne oblitus est, ut quæ in belles & infirmis copiis, triones, collectis, & milites cum robustissimis legionibus conferte non dubitavit

REX 5

& amisso

& amisso exercitu, ereptisque castris turpissimè victus, in
 servorum manus vitæ sumptus, & clarissimus incidit. vita
 verò ut miserabiliter privatus sit commemorare nihil est
 necesse: cum eo ipso, quòd, in tam miseram fortunam de-
 lapsus, vitam vitio amiserit, minus fortasse miser censeretur
 possit. beatissimus autem obiisset, si, cum in Repub. flore-
 bat, cum valebat auctoritate & gratia, cum copiis, opibus-
 que staret, à vita decessisset, cujus propagatio quantum
 illi moreris, ac luctus attulerit, non modò scribendo, sed
 vix etiam cogitando consequi quisquam possit, itaque hoc
 stabilito, & fixo, mortem sapissimè beatam homini con-
 tingere, non solum, quòd nos in beatam vitam inducat, sed
 etiam, quòd multarum, & magnarumque miseriarum sensu
 liberet, & à futuris vel calamitatibus, vel doloribus abstra-
 hat, quid jam relinquatur, cur non morte letari, ac clarum
 hominum virtutem, qui nullus interitu perturbati
 sunt, imitari debeamus? An non optimam, beatamque mor-
 tem iudicabat L. Brutus, cum Tyrannum arcens, quem ex-
 pulerat vitam pro nihilo ducebat? item Decii, quo tempore
 cum Latinis pro patria dimicantes, sese hostium telis
 obiciebant? præterea Scipio, Paullus, Marcellus, Albinus,
 quos vitam in acie juvanda patriæ causa fortissimè profu-
 disse memorie proditum legimus. Et verò nihil fuit quam-
 obrem elato excelsoque animo homines vitam non despice-
 rent, ut sempiternam gloriam consequi possent, nam cum
 nullo, vel cerè minimo doloris sensu, quem morientes
 perferunt, infinitam laudem commutabant, hunc enim lo-
 cum de exiguo, vel nullo potius dolore mortis, quem so-
 præ perstrinximus, paulo uberius percurramus. Neque
 enim absurdè dixisse mihi videtur is, qui morientium,
 mortuorumque hominum statum, & conditionem duabus
 potissimum ex rebus percipi, atque intelligi posse affirmavit:
 quarum unam somnium statuit, alteram verò tempus
 illud, quod nostrum cujusque ortum antecessit, & sanè ita
 est, ut ex omnibus opinionibus, quarum errore ducti vul-
 gus solet, ad eam de morte loquitur, nulla planè ad veritatem
 videatur esse propensior. ita enim multi vivunt, ut præsen-
 tibus bonis fruantur: nec sanè cogitent, quid pauci post
 annis vel ipsis, vel ceteris boni, aut mali possit evenire. Ita-
 que sæpe non opinatis morbis, perturbationibus, angori-
 bus vexantur, mortis verò, de qua potissimum cogitare de-
 buerant, ita non remiserunt, ut ad le minimum illam
 pertinere, nec sua quidquam interesse existiment, qui, ut
 Fanatius Africanus dicere solitum tradit, ferociores
 equos domitoribus tradendos esse, ut paulatim parere, se-
 que mitiores, ac molliores præbere incipiant: sic ipsi in gy-
 rum fortitudinis ac patientiæ reducendi sunt, ne, si mors
 imprudentes oppræsserit, petterentur, planeque concidant.
 Sed nescio quo modo voluptate, luxuque delinita homi-
 num consuetudo de recta majorum vita desexit, eoque sen-
 sum delata est, ut nihil minus, quam verum, agnoscat, nec
 eam aliquandò agitur, rectum id, necne sit magnopere cogi-
 tet, qua nulla major pestis ac perniciis humanis rebus, val-
 de jam læbè factis, potuit afferri. atqui, si in ullo homine,
 certè in his ipsis vulgare dictum & verum, & acutè cogi-
 tatum esse reprehenditur. quid enim isti aliud agunt, nisi
 totos dies per inertiam perdunt, atque ita vivunt, ut ster-
 tere potius quam ullo pacto vivere videantur? dormiens
 autem ut nihil sentit, nihil agit, nihil curat: sic mortuus
 quid agere, quid curare, aut sentire possit, haud sanè intel-
 ligas. itaque in febulis, quos dii maximè adamarunt, eos,
 ne imminenti aliquam calamitatem sentire cogentur,
 si vigilarent, à diis immortalibus consopitos esse accepi-
 mus. mortem igitur, siquidem somno similis est, singulis
 noctibus induimus, & cum in somno sensus sit planè
 nullus, nullum etiam in morte futurum esse sentiam, ve-
 rissime statuerè debemus, quod ut sensu ipso planè perci-
 pitur, sic ne de altero quidem dubitari ullo pacto potest,
 quin, quales antè, quam oriremur, fuimus tales etiam
 mortui futuri simus. mors enim quemadmodum ad eum,

qui nondum ortus est, nihil pertinuit, sic ne ad eum qui-
 dem, qui mortuus est, ulla ratione pertinet. ac morien-
 tem verò vel nihil, vel parum certe pertinet. siquidem tam
 angusto spatio, tamque brevi curriculo condicetur, ut nec
 si velit quidem, vires suas nimum porrigere, aut explicare
 possit. Quæ est igitur eorum oratio, qui tantum in morte
 dolorem se timere, atque expavescere dicunt? quam-
 quam non sanè video, quo modo aliter facere possint, qui
 unum mortem nemquam experti sint, quam semel homo
 subiturus est, quo modo, bona, malane sit, verè sentire,
 ac dijudicare possunt? Morientes ajunt cruciari, angere, dis-
 torqueri, quod in nonnullis fortasse animadverti, atque
 observari potest. in quo tum isti aliquid dixisse videri pos-
 sent, si hoc ex ipso mortis sensu penderet. nam, si mors ipse
 dolore suo corpus usque ad cruciaret, atque angere, ut hæc
 doloris edere indicia cogere: negari profecto non posset,
 quin dolorem non levissimum mors ipsa esset allatura.
 Cum verò hujusmodi cruciatus paucissimos angat, & eos
 maximè, qui intemperanter, flagitiosè, nefariè vixerint,
 nunc dubitari non potest, quin tales homines non mors,
 sed admissorum scelerum conscientia vexet habeatque solli-
 citos. qui enim se mortuos numquam crediderint, ac ne
 cogitarint quidem, cum ad ipsam mortem pervenerint, an-
 guntur, non dolore moriendi, sed quòd à vita inviti disce-
 dunt. in qua cum omnia secunda, feliciaque experirentur,
 ne secus mortuus accidat, valde vereri, ac dubitare cogun-
 tur. At bonis, qui mortem semper, tanquam præsentis
 tempestatis portum, in ore, ac sermone habuerint: quique
 ex hujus vitæ procellis, mortis beneficio, aliquando egredi-
 tissimè concupiverint, nihil libentius, ac jucundius,
 mentione ac nomine mortis accidit. Atque in his etiam
 præstant, planeque admirandum deorum munus agnoscentur.
 bonos enim, & quidem plurimos, non modò cum exiguo
 dolore, ut optare homines vulgò solent, sed omnis planè
 doloris expertes ex hac vita egredios, sine ulla dubitatione
 reperias, ex quibus Q. Fabius Consulatum adeptus cum in
 Curia prætereuntes salutare, nihil dolens, nihil molesti
 sentiens, immò planè gaudens, è vita discessit, atque idem
 contigit A. Pompejo, cum in ade Jovis Capitolii sacra
 fecisset, itemque Thales Consuli, Diis immortalibus sup-
 plicanti, quid hos in ipso mortis articulo doloris expertes
 existimes, qui paulo antè læti vivebant, & in eo, quo mori-
 ebantur, puerò temporis, nihil lugubre restati sint, nihil
 stèbile dixerint? Morte, inquit, oppressi sunt, ac sapientis-
 simi, & optimi viri: quibus mortem, tamquam beatæ vi-
 tæ initium, dii immortales largiri voluerunt. quæ eo for-
 tasse jucundiores ipsis fore videbant, quo minus eo tem-
 pore tantum boni expectaverant, ac ne sperare quidem
 poterant. nam cum mors è divina voluntate tota penderet,
 haud sanè in hominis potestate esse possit, quo possi-
 mam die, quaque conditione mori velit. Nec verum est quod
 dicitur à quibusdam, mortis eundem omnibus hominibus
 diem, ac terminum divinitus esse constitutum: ut autem
 vel citius, vel serius moriamur, singulorum hominum
 intemperantia, vel negligentia contingere. nam, ut illud
 verissimum est, præfinitum esse vitæ terminum à Deo,
 quem præterire, aut ex quo egredi nemini liceat: sic illud
 affirmare nemo possit, eundem omnibus, eademque hora
 vitæ finem impendere. quod si agnosceremus, nihil sanè
 esset, cur homini prudentiam, temperantiam, pietatem,
 tribueremus, quæ omnes planè virtutes, si hoc consequeretur,
 non modò inutiles, sed penitus inanes viderentur,
 cur enim prudentia uteretur homo, cur abstinencia, cur
 temperantia, si eodem, quo reliqui omnes, temporis spa-
 tio vitam esset terminaturus? Ut diutius, inquit, vitam pro-
 ducere liceret, at, si vitæ terminus fatalis est, nec immutari
 quidem posse necesse est. Sin voluntarius, & in hominis
 arbitrio positus, nihil est, cur eundem omnibus à Deo
 constitutum esse, quisquam affirmet. Sed de his statuat
 unusquisque ut libet, quid autem verius sit, Deus ipse vi-
 derit

desit: hominem quidem scire arbitror neminem. Stet modo nobis illud, doloris esse nihil in morte: boni autem tantum ex ea ad homines permanere, quantum sperare multi possint, cogitatione quidem adsequatur nemo. itaque hoc divinitus hominibus datum est, ut quoties molesti aliquid experiantur, tum mortem exoptent, ac votis etiam conceptis saepe implerent, quid ita? quia bonam, utilemque esse mortem cogantur agnoscere: malam autem aut acerbam esse nunquam posse, homini à natura insitum est: itaque dolore perculsi mortem imploramus, eamque unam ut miseriarum, malorumque terminum exoptamus. Admonet me locus, ut, cum neminem ipsa morte magnopere commoveri debere probatum sit, his precipue dolendum nihil esse contendam, quos mors cum laude appetita consolari potest. facti enim diu vixisse putandi sunt, qui vitam honeste clausurunt eosdemque vita abeuntes non modo laus, sed etiam perpetua voluptas, delectatioque proficitur. quæ sanè eo major in animo exoriri, ac vigere solet, quo latior aliquid in colendo officio, vitæque honeste ducenda manavit industria. certe enim, cum ad recte agendum natus homo sit, ideoque mentis, & rationis munere, præ ceteris animalibus ornatus, atque instructus, unde potius laudem, ac voluptatem, quam ab honestis actionibus petat? An, unde ortum duxerit, obliviscatur? ille verò nec sui obitus est, qui recte vitæ nec iniquo animo mori potest, cum multos rei nquat suæ testes, memoresque virtutis, quanto autem gaudio exultare credendus est illorum animus, qui corporis admittance solutus, in cœlestes ignes, sempiternasque domos, unde exierat, revertit? profectò enim ex divina mente delibatos habemus animos, qui hac mole inclusi tamquam terre gravitate, sic ipsi nimio pondere corporis opprimuntur, ubi autem soluti corporibus ad propria sedes evolaverunt, tum verè vivunt, nec libidini, voluptati, dolori serviunt: sed sui compotes, nulla re anguntur, nihil requirunt, omnibus imperant. Rectè igitur dictum est, corpus terram esse, mentem autem, ignem de cœlo sumtum, id quod clarorum virorum acta cum virtute vitæ, præclaræque actiones facile testantur, quo modo enim aut omnia humanæ vitæ commoda contemneret, aut voluptates cunctas pro nihilo duceret? aut vitam ipsam laudis, honestitque gratia profunderet, qui nihil quidquam ad se præter hæc ipsa mortalia, quæ manibus contrectat, quæ terit pedibus, pertinere cogitaret? verum hæc non ita se habent, corpus enim de terra concretum, tam diu terrestrium rerum amore ducitur, quoad in terram ipsam, unde ortum duxit, revertatur: animus verò qui de cœlo sumtus est, sempiternum quiddam, & cœlestis appetit, nec isdem, quibus corpus, finibus, cogitationes cogitaret suas, itaque nunquam quiescere, nec verè vivere putandus est, quam diu corpore conclusus, in vitæ propemodum mortali labe, terrenisque vinculis cohibetur. At illa quanti sunt, gratissimis vitæ laboribus liberari, in mediis doloribus, & ærumnis obdormiscere, & quasi emissis & molestissima vitæ custodia in jucundissimam, suavissimamque domum remigrare? hæc enim pertinent quæ de piorum quiete, deque voluptate illa, quæ egressi è vitæ perfrui dicuntur, disputari à sapientibus solent, qui cum intelligerent, non fortuito, aut temerè factos, & creatos homines esse: nec eadem mereri bonos, qui multis exantlatis laboribus vitam in medio dolore amississent, & improbos, quorum in patrandis flagitiis semper est animus, cogitatioque defixa: incerto non eundem probis, & improbis vitæ terminum, nec eadem mortuis præroga statuerunt. Quæ nos recordatione potissimum refici, ac recreari decet, qui carissimam filiam, optimeque de nobis meritam ita vixisse videmus, ut ad optimos mores, summatque prudentiam nihil posset accedere: & ita mortuam, ut in dolore, quem ex partu contraxerat, summam animi magnitudinem, summamque constantiam præstiterit, cuius mentio nobis, dolore jam, non penitus extincto, certè magnopere levato, non so-

lum acerba, sed etiam jucunda accidit, quæ enim aliter debet? cum nec ipsi quidquam accideret mali, nec ego ullare, quæ tantopere cum natura congruat, & cum omnibus hominibus communicet, angustia aut perturbari debeam. Quid ergo mihi restat? nihil sanè, nisi, cum à divino potissimum beneficio vitæ munere perfuncta sit, ut ad eam maxime vivendi conditionem cogitationem meminerentem, que referam, qua nunc ipsam perfrui creditus, ac si, quod æquum est, fateri velimus, etiam intelligimus, qua ex meditatione eo majorem voluptatem percepturus sum, quo meliore illa nunc statu, quam quem vivens experta est, sine ulla dubitatione perfruitur. quid enim boni non merita est, quæ nihil umquam egit, ac ne cogitavit quidem mali, & us angoribus, ac malis, quæ viventi objecta sunt, ita patienter perfuncta sit, ut non secus de adversis, quam de secundis rebus, diis immortalibus gratulari, gratiasque agere soletet? & cum nihil, nisi rectum, honestumque cogitaret, tamen una conscientia contenta, nec sua beneficia in luce collocari, nec sibi quidquam propterea laudis aut gloriæ deberi arbitraretur. Quæ ergo ita animata fuerit, ut de se quidem minimum, de recta mente, ac de æquitate plurimum laboraret, an non diis ipsi centesum maxime gratam & probatam fuisse? in qua non ficta & adumbrata, ut in multis, sed maxime solida, & expressa virtutis elucebat: effigies nam, cum eam talem natura genuisset, ut, quod pulchrum, rectumque agnoscebat, sua sponte sequeretur: tamen eo non contenta, summa vi rationis, prudentiæque perfrueretur, ut nulla re minus, quam natura ducere, egere videretur, itaque qui ejus infinita, & mores paulo diligentius inspersisset, qui regundæ familie sollicitiam, qui summum in cunctis rebus ingenium, singularemque doctrinam advertisset, haud fuisset sanè quod aut virilem in intelligendis, iudicandisque rebus prudentiam, aut exquisitam patrisfamilias sollicitiam requireret, itaque quibus maxime rebus egere saepe homines solemus, fortitudo, & prudentia, hæc ita in muliere abundabant, ut sui maioris medicinam non pereret foris, sed in se ipsam spectans, ac sua semper virtute penderet. Quanto autem graviore, ex difficilioribus animi morbi sunt, quam corporis, eo magis mirandum est, talem existisse illam, cujus fortitudini corporis mala parerent, prudentiæ vero omnes animi morbi facillè cedent, itaque quamquam ex calamitate, temporibusque nostris molestæ plurimum traxerit, nunquam tamen nimio perculsam, aut dejectam sensit. angustatur patris exilio, totiusque familie luctum, bonorumque direptionem invita videbat: sed matris tamen consilio, prudentiæque aderat, & rebus in magnam saepe discrimen additis, reditus spei nobis sperare nunquam dubitavit, ita, quantum ex calamitate doloris, tantandem ex filia suavitate, ac pietate solatii capiebamus, quod ut esset diuturnius, si cōmodum nostrum aut eam, quæ omnibus antiquissima est, liberorum charitatem cogitarem, magnopere optare debuimus. at, cum illam corporis vinculis solutam, omnibus exutam miseriis, & in mortalitatis compotem factam, animo reputamus, non modo in dolore conquiescimus, sed etiam precipue laxamur, quid enim mihi accidere lætius potest, quam de immortalitate animorum cogitantem de filia simul æterna, beatæque vitæ confidere? animos enim esse immortales, ne dubitandum mihi quidem videtur, faciam autem non invitum, ut sapientissimorum hominum percarum hæc de ressentiam, quando me in hunc locum deduxit oratio. Neque verò hæc in disputanda censeo, ut animos iccirco non interire probari possit, quod mortuorum corporibus vitæ quædam inesse veneratione digna putetur, quæ significare debeat non deleri morte animos, sed immortalium animorum, veluti sepulchra quædam, mortalia corpora fuisse, quæ non de majora, & ætiora multa suppetant, quibus planum fieri possit, qui animos simul cum corporibus interire contendat, eum contra rationem, nulla nixum ratione, pugnet, quod si auctoritas quaerenda sit, quem graviorem no-

minare auctorem possum, quam eum, quem Apollo ipse sapientissimum omnium pronuntiavit? cuius testimonium tale fuit, ut divinos esse hominum animos, & eos, corpore solutos, in caelum remigrare, unde prius venissent, in omni sermone assereret. in quo cum Philolophis illis consensisset, quos quondam Italicos nominavit antiquitas, maximeque nobiles iudicavit. quorum semper constans fuit opinio, demitti animos à caelo, divinaque mentis eos esse non solum munus, sed etiam partem præcipuam, ac propriam, quod si secus esse quisquam putet haud sanè facile, quid multis, & firmissimis in hanc sententiam argumentis respondere possit, inveniet. Sic enim planè cognosci, ac sensu ipso iudicari potest: summam esse partem; incredibilem in animis celeritatem, ac festinationem, cuius ope, quæ corpus non modo certo mentium, sed vix etiam annorum spatio perficere, atque exsequi possit, ea ipsi non modo semel puncto temporis percurrere, sed etiam sæpius excogitare, & repetere facillimè queant, quod si mirum videtur, cur non admirabilibus censeatur, meminisse animum tam multa, innumerabilibus antè læculis gesta: quæ futura sunt, cogitando prospicere, ac non modo præsentia, sed etiam præterita, & futura, veluti deum, omnia complecti, ac sub oculis subijcere conari? quis dubiet, cum hæc intelligat, eademque in se ipso agnoscat, divinum esse animum, nec, si divina æterna sunt, ipsum esse mortalem? cum præsertim, duabus ex rebus, quæ præcipue in animo sunt, illius æterna natura facile intelligi, ac deprehendi possit. hæc autem sunt, motus, qui in eo præcipuus est, principium, ac perpetuitas. cum enim ex seipso moveatur, nec aliunde, ut cetera, principium motus mutetur: summa autem in eo, quamdiu in corpore est, perpetuitas motus appareat, quippe quæ etiam in dormientibus agnoscat, & vigeat: iccirco dubitari nullo modo potest, quin divinus sit, & sempiternus futurus, & sane ita esse ratio vincit, & rerum probat exitus. Dei enim imago quædam animus est, ex ipso Deo delibata, ac profecta, quod si Deus immortalitate fruatur, cur eam partem, quam ex seipso sumit, mortalem esse velit? quin hoc ipso singulari, & æximiâ divinam esse vim indicandum putavit, quod non solum ipse immortalis sit, sed etiam, quos velit, suæ naturæ compotes, & plane immortales efficiat. Corpus autem voluit esse mortale, nec immerito, cum è terra, cuius mutationi subiecta natura est, initium duxerit, & in eam ipsam, vitæ cursu confecto, abire debeat. Sed animus, profectus à Deo, caelum ipsum appetit: nam in eum locum, unde discessit, semper optat redire terra autem, si cui appetenda, corpori soli est, at verò animis æterna cæli sedes quaerenda, eaque propria illorum patria: siquidem animorum nulla in terris origo inveniri potest, nihil enim est in animis mixtum, utque concretum, aut quod ex terra natum, atque factum esse videtur, nihil ne aut humidum quidem, aut stabile, aut igneum. his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriam, mentis, cogitationis habeat: quod & præterita teneat, & futura prævideat, & complecti possit præsentia, quæ sola divina sunt, nec invenietur unquam, unde ad hominem venire possint, nisi à Deo, singularis est igitur quædam natura, atque vis animi, seu iuncta ab his vitæ, notisque naturis. Ita quid quid est illud, quod sapit, quod vult, quod viger, cœlestis & divinam est, ob eamque rem æternum sit, necesse est, nec verò Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam, & libera, segregata ab omni concrecione mortali, omnia sentiens, & movens, ipsa que prædura motu sempiterno, itaque eandem æternitatem animis quoque nostris, ex se ipsa exortis impartivit, quorum ex cogitationibus atque operibus nihil aliud, nisi divinos esse illos, & sempiternos, colligere possumus, nam si ædificiorum magnitudinem, atque ornatum, si monumenta litterarum, si pecuniarum vim infinitam in res maxime stabiles, & admirandas effusam si plurimum, maximamque rerum ademptionem cogitare volue-

rimus, profectò intelligemus, hæc numquam facturam fuisse hominem, nisi diuturnitate temporis, ipsamque æternitatem plurimum ad se pertinere existimaret. Jam ipsa gloria cupiditas, honorum sitis, opum, ac divitiarum assidua procuratio, quid aliud indicat, nisi cogitare hominem in posterum, nec eodem vescendi, videndique studio, quo ceteras animantes duci videmus, humanum animum derineri. Sed hæc abjectiora, atque humiliora, nec ullis, nisi sanè angustis naturæ terminis, circumscripta. Quid illa in primis gravia, atque præstantia, nec ulli planè in terris degenti, nisi soli homini tributa? contemplatorem esse ipsum cœli, æterumque; cœlestium: frui magnatum, obscurissimarumque rerum scientia, quæ vel ad excolendos ad integritatem, atque innocentiam mores, vel ad comparandam Solis, aëtherumque cognitionem, vel ad exercendam in abditis, obtusis: rebus memoriam, mentemque pertineant, nonne hæc ipsa tanta, ac talia, divinum esse animum ostendunt, nec illius naturam aliunde, quarè è caelo, delibatam ac deductam? An censeamus, si una cum corporibus animi interirent, aut sapientissimos homines tam æquo animo mori posse, aut tam iniquo, planeque invito stultos, & fatuos? Socratem ferunt, morti proximum, de piorum immortalitate, beataque vita, quæ mortem consequitur, disputasse, itaque lato, ac libenti animo letale illud poculum habuisse, quasi non ad mortem, sed ad regnum, atque imperium vocaretur. At verò, quorum animus in terra de hæris hæret: qui nihil, nisi mortale, terrenumque, cogitant, eos planè repugnantes atque invitos è vita discedere videmus, nec immerito, cum animorum æternitatem propius iam intuentes, crucientur mirum in modum, quasi flagitiose ætam vitam pœna etiam sit immortalis consecuturam. Atque illud etiam (ô stultum hominem, dixerit aliquis, & naturæ suæ penitus ignarum!) nemini obscurum esse potest, ex ipsis etiam sacris, æremonis: majorum æternam hominis vitam facile cognosci, atque intelligi posse, neque enim illi aut mortuos tanto honore coluissent, aut tam multas, tamque varias sepulchrorum æremonias posteris tradidissent, nisi cognitum, perspectumque habuissent, vigere animum in morte, nec, quamquam corpus occidat, hominem ipsum penitus evanescere, itaque statuisse videntur, mortem ipsam non esse humanæ vitæ confectricem nec ex ea se sequi interitum: sed potius ad aliam multo feliciorum vitam iis, qui restè vixissent, ducem optinam solere existeri, quicumque enim convenienter naturæ vixerunt, nec illam securi sint male conductum corruptelam, quæ divinitus datòs igniculos exstinguit, vitæque gignit, & confirmat omnia, eos & viventes gloria, & è vita excedentes præmiis prosequi oportet, id enim non solum rationi consentaneum, sed etiam verissimum, atque æquissimum est, cui autem æquitatis antiquior cura, quam Deo? itaque, cum homo solus ex omni propemodum genere nactus sit aliquam notitiam Dei, nisi vitæ iniquitate Deo iniquus, atque invidus evaserit, ad Deum certe evolabit, idque æternitatis humanæ vel maximum, ac firmissimum argumentum est, solum hominem divinæ voluntatis participem, consensumque existere: ut, quamquam agrestibus, silvestribusque in locis natus sit tamen, ipsa doctæ nature & esse Deum, & colendum ac reverendum esse, dubitare non possit. O rem dignam, in qua non modò homines, sed ipsæ etiam pecudes obstupescere, ac, si fieri possit, etiam erubescere oporteat? cognatum esse hominem Deo: nullum aliud in terris animal, nisi hominem solum, Dei cognitione imbutum esse: nec quidquam esse aliud quod animo, è divina mente hausto, præditum sit: tantamque inesse homini cæcitas, tem atque socordiam, ut divinæ cognitionis immemor, aversetur migrationem ad Deum? nec enim aliud esse mors, quam migratio ad cœlestes, superasque sedes existimanda est, nec id solum ratione quadam æquitari, veritatisque consentanea, sed etiam sapientissimorum hominum maxime firmo, stabilique consensu. Atqui cum, qui hoc pacto

vivere,

vivere, ac poenè à seipso dissentire velit, meminisse certè oportuit, terram ipsam, omniaque quæ sub cælo sunt, divina voluntate regi, proptereaque quiddam nobis, quod observandum, & addiscendum videatur, præscribere. quis ergo terram ipsam, aut quotannis feracem, aut semper optimas fruges, & nunquam malas, inutilesque herbas edentem, effertentem; vidit? quis animalia semper uberes locutus edidisse, nunquam sterilitatem passa esse, recordabitur? quod si hæc ipsa seculis se habent, nihilque in rebus humanis perpetuo firmum, ejusdemque natura optare licet cur, quam in omnibus & rebus, & animans vicissitudinem cernimus, eam ab homine sejungamus? qui si multos annos feliciter vixerit, si sobrietate, honores, opes, assequutus, diu tantis bonis frui poterit; præclare secum esse actum verè dixerit. Sed advertit tamen aliquid subeundum, perferendumque; relinquatur: demum oppetenda mors erit, quæ eo levior esse debet, quod omnibus communis est, nec cuiquam singularis, aut præcipua. Sed hoc quoque gratior, quod nos à multis erroribus abstrahit: quibus, quoad vivimus in tanta opinionum varietate, æstusque veri inquisitione perturbati sæpe solemus, & ad ipsam veritatem, fruendamque, veritate in iucunde tradit. quo nihil beatus homini posse contingere, satis, ut arbitror, ex eo suspicari possumus, quod innata est homini cupiditas scientiæ: eius autem præstatura non sine video quæ alia in re nisi in perfecta veritatis cognitione posita sit, ex quo fit, ut veritatis cognitionem assecuti, perfecta, absolutaque scientia potius vereque dici potest, qui veritatem intueatur, sensuque percipiat, eum voti sui compotem, vereque beatum esse, quod si beata vita querenda nobis est, nec quidquam fugiendum magis, quam ne miseriarum gravitate premamur: quid illo homine stultius, aut stolidius reperiri potest, qui ceterorum morte ita angitur, ut beatæ vitæ oblitus, miseriam, atque infelicem confectetur? profectò enim ita se res habet, ut, nisi mortis, dolorisque timore liberatus sit, etiam si multas cognitas, perceptasque virtutes habeat, restatque, & æquum omnino planè utilitati anteponat, beatus tamen esse nemo possit, quid enim aliud dolor est, nisi cruciatus animi, isque perpetuus? quid aliud timor, nisi assiduus invidiarum ac molestiarum rerum metus? at quo modo felix aut beatus esse poterit, qui assiduo cruciatus, metuque urgetur? Quin eo inferior, atque infelicior existimari debet, quod non solum sibi ipsi molestiam, miseriamque comparabit, sed in ceterorum etiam sermonem, ac vituperationem incurrit. nihil enim nimio dolore deformis, nihil à viro alienus, & si corporis laboratibus, vituperatio proposita est, vitiiis ipsis, quibus laborat animus, nihil turpitudinis, nihil inuretur infamiae? Illa verò & graviora sunt, & majori animi diversione vindicanda, quo nobiliorum, quam corpus est, sedem, nempe animum ipsum, occupaverunt. quod si turpis dolor nimius, & vituperatione dignus, certè illud consequetur, ut, qui nimio dolori seipsum tradat, ne laude quidem ulla dignus censeatur. est enim series quædam maximè veritati consentanea, ut sententiarum, sic rerum: & quemadmodum in sermone, disputationeque nostra necesse est aliud ex alio, ita qui se una aliqua vel deformitate, vel turpitudine implicari patitur, multis statim miseriis, ac deformitatibus opprimetur. Nec verò credi velim, me, quia dolori nimio repugnem, in cetero dolore omni ex parte improbare, omnesque illius ex animo fibras evellendas existimare. est enim, quatenus homo doleat, & (quod prudenter à Crantorè dictum est,) si veletur pars aliqua corporis, si veletur, sensus tamen adesse debet. istuc enim nihil dolere, fieri non potest; quin, quemadmodum feritatem corporis quandam, sic nimio stuporem maximum indicet. Sed nimirum illud est, quod improbamus, dolori nos ipsos ita tradere, ut in aliam forsasse graviores ex alia parte vituperationem incidamus, non quemadmodum, qui nihil profus doleat, desciens videtur ab hominis natura, quæ morte percussa, do-

lorem, ac luctum aliquo modo indicare cogitur, ita, qui dolori nimis indulgeat, humanæ naturæ penitus obliviscitur, communemque omnium conditionem recitate iudicabitur. quibus rebus intelligitur, graviter peccare homines, cum vel ea, quæ omnibus perferenda, subeundaque sunt, detrectare audent, vel, quid ipsos in vita deceat, quæque sequi, aut refugere debeant, non cernunt fati. quod proprium prudentiæ munus est: quam humanarum actionum moderatricem à diis immortalibus esse constitutam, inficiari nemo potest, at qui huic tam præclaro, divinoque muneri plane oblitus, qui nimio dolore ducitur, non modo enim se ipsum, sine ullo fructu lacrymis, ac tristitia tradit, sed etiam omnino planè consilio, ac iudicio vacat, ubi enim ratio, si se dolore auferri sinat? ubi constantia, si sibi ipse repugnet, & in errore jaceat? ubi denique humanitas, si se hominem esse oblitus, nihil sibi erit, quæ ceteris homines libenti animo subeant, iis se non esse oblitum, quid enim? an ignorare quisquam potest, quanta inter homines cognatio sit, quantaque similitudo? etenim, nisi hoc velim faceremur, causæ nihil esset, cur homo hominem consilio, re gratia juvaret: ab hostium impetu, ac læsione defenderet, quod contra videmus accidere: ut, qui ab his actionibus avertat animum, non modo in vulgus improbetur, sed etiam inhumanitatis, ac feritatis accusatur. certè enim non è marmore sculpti, aut è robore dolati sumus: est in nobis quiddam, quod pietate, misericordiaque moveatur, nec extinguere sinat illam, quæ diis proximis sumus, juvandi, ac beneficiendi voluntatem, itaque in situm homini, atque innatum videtur, ut, quoties alium hominem, quamvis alienum, premi calamitate, atque ærumna videat, crucietur animo, nec, si facultas suppetat, dimittendam putet illius sublevandi occasionem, quam enim ipse, si eo loco esset, benignitatem sibi impartiri optaret, ea ut in alium uratur, natura tacita quadam voce monere, ac precipere videtur, quæ igitur sibi evenire posse dubitet, ea, si contingant, cur angat, ac perturbari velit? aut, cur non potius humana illa esse, & omnibus hominibus proclivia fateatur? quanto rectius ille, qui hominem se agnoscat, nihilque humani à se alienum putat? itaque cum hanc ex animis nostris opinionem, mala omnia non esse humana, veluti immitem quandam, & immanem belluam extraxerimus, profectò minus miserè, minusque sollicitè vivemus. relinquatur enim illa cogitatio, quæcumque accidant, fortiter ferenda esse, nihilque posse homini evenire, quo funditus prosternatur, idque ita erit, si nobismetipsis non assentiamur, sed veritatem, quæ nihil præclarior, præstabilius, uberior esse potest, toto pectore amplectemur. hæc enim illa est, quam assecuti, meliores multo efficiemur, & ad perferenda incommoda, præclaraque peragenda alacres, cum nihil, nisi quod rectum, & æquum est, laudabile arbitramur, nihilque aliud, nisi egregia illa, ex quibus vera gloria nascitur, experimus. Ac mihi videtur nimis etiam nunc anguste, atque exiliter agere, qui enim latior obijci campus queat, in quo sidentius atque alacrius exultare possit oratio? sed faciam impudenter, si medicinam deserens animorum, quam ex omnibus maximè utilem esse intelligo, ad meam unius delectationem sermonem omnem mentemque convertam. Dolorem igitur nimis acrem, ac diuturnum fugiendum diximus, & quidem probabiliter: cum ex eo mala multa, maximeque gravia soleant exoriri: contra verò nihil boni. neque enim dolor ex illis rebus est, in quibus vel ad probandum, vel ad vituperandum; multasque magna contrariarum rationum paria momenta agnoscantur. hoc enim si acciderit, agerem verecundius, neque me in eum locum demitterem, unde nullum planè exitum viderem. Sed, quoniam hæc ita se habent, contendendum esse animum, dolorique acriter obstitendum, si ve enim nosmetipsos, si ve vulgi opinionem cogitemus, id nobis sine ulla dubitatione faciendum est, at, si ad mor-

quos ipsos animam traducamus, qui possimus existimare, gratum illis fore, quod nimio dolore cruciemur? praesertim cum ex eo nihil ad illos utilitatis, sed permultum ad nos dedecoris, atque incommodi permanet. Quid igitur eos ipsos ad nobis optate, atque expectare arbitremur? nihil sane, nisi ut eos illustri memoria, ac recordatione decoremus.

*Nemo melancymia deorat, ait Ennius:
cur? quia vultus tuus per ora verum.*

quid igitur est causa, cur stent, lachrymasque recuset? mirum es gloria, quam se adhuc viventem affectum esse confidebat. eandem igitur ob causam nostrum quoque in se mortuis ingratum, molestumque fore suspicemur, nec aliud eos a nobis quidquam flagitare credamus, quam, ut id ipsum illis, quo maxime delectamur, tribuamus. haec autem gloria est, & assidua illorum virtutis recordatio, quam si sermone laudationeque nostra immortalis efficiere liceat, hoc uno de mortuis nos vel optime meritos existimare possemus. Quid, quod eum, qui sic delectat, ut recreari, confirmarique non possit, ne divinum quidem numen horrere, sapientissimi homines prodiderunt? impium autem est, quibus debemus omnia, his pessimam referre gratiam contra verum, qui Deorum voluntati parere, nihilque se, quod ab illis aliud daretur, molestum ferre declaraverunt, eos non solum viventes praecipua laude ornare, sed etiam de vita egressos perpetuo colunt honore. idque est studiose, ac libentius, si quos intellexit cum Deorum cultu exercitationem virtutis, & praecipua in mortales beneficentiam, conjunxisse. scite profecto, ut cetera sermone omnia. quid enim majore laude dignum, ex omnibus rebus humanis commemorare possumus, quam eum, qui vitam ducat cum virtute conjunctam, ad Deorum cultum, atque honorem, perpetuum in homines studium, ac pietatem aggregare? nec quidquam tantulum modo in ejus animo existere, quod non vel pietati, vel humanitati, vel denique virtuti sit consentaneum? Nec solum sanè ob causam perturbari omnem vitam errore, inscitiaque videmus, nisi quod, quae in hominis vita praecipua esse deberent, pietas erga Deos, in homines beneficentia, virtus in ingeniis, ac moribus, ea se omnia negliguntur. eademque ratione quae maxime vitare deberemus, ea studiose appetimus, caecoque impetu ferimur ad illa, quibus vita nostra plane fera, atque immanis efficitur, ex hoc fonte cupiditates insatiabiles exoriuntur, quibus non modo singulos homines, sed totas familias, & universas funditus everfas civitates videmus; praeterea seditiones, insidias, discordias, rerumque, & hominum clades, & interitum, ex his etiam incredibiles dolores emanant, quibus perturbari vitam, neque solum in suam, sed acerbissimam effici necesse est. quod contra probis, virtutemque amantibus accidit. nam divinae voluntati obtemperantes, nihil in se ipsi, sed in ea ipsos, ac sua ponunt, & locant omnia: neminem laedunt: omnes liberalitate, benignitate, charitate amplectuntur: nulla se cruciantur: nihil appetunt, omnium vitiorum fracto impetu, cupiditatemque radicibus ex animo penitus evulsis. Nempe igitur eos, qui ita vixerunt, ut sibi jucundi, diis grati, hominibus fructuosissimi existant, divinis honoribus jure dignos majores nostri censuerunt: eosque cum diis immortalibus aeque agere sapientissimus poeta non immerito cecinit. Nec tamen incirco, quod eorum corpora in caelum perlata credere sapienter quisquam possit: quod quia natura non patitur, ut, quod est terra est, alibi, quam in terra maneat, ac credi quidem debuit, necesse est: sed quod eorum animi, tanquam hominum de diis immortalibus, humanoque genere optime meritorum, in caelum putentur elati, quod de Romano, Urbis nostrae conditore, memoriam praedictam accepimus: quem singulare in genus hominum colatum magis tam praeclearae urbis condendae, in Deorum numero collocavit, idque eo tempore, quo literis, & doctrinis homines excolti facile solum a germano, verum a

falso secernebant: ut credi non possit, quidquam illis persuaderi potuisse, quod ullam ficti, aut falsi imaginem praese ferret, sed quod ille mortalis, eximia virtutis, ac beneficentiae gloria, consecutus est, ut non solum immortalis, sed Deus judicaretur: id ipsum aliis etiam tributum esse, ut inter Deos se putarent, cum excessivè de vita, annales veterum loquantur, quod & apud Graecos prius contigit, & inde fortasse ad nostros permansit: nam & Hercules, & Liber, fratres Tyndaridae, & feminae plurimae, quibus nunc inter deos locum esse praecipuum creditur, & hominibus nati, & homines fuerunt. Sed quod a virtute praestiterunt, & ut ceteris ad rectè vivendum, beneque merendum praelucere, laboraverunt, ideo eos hominum fama, beneficiorum memor, in consensu, concilioque caelestium collocavit, atque ipsos, quos vocamus majorem gentium Deos, aliosque quae plurimos, quos in Deorum numerum retulimus, hinc a nobis egressos & in caelum profectos, facillimum erit agnoscere. Maximum verò argumentum est, quod de illis credimus, id esse verissimum, quod & tantus tot saeculorum, doctissimorumque hominum consensus, veritatis vox ipse esse videtur, & quod tantae, tamque praeclearae virtuti, quem alium verè congruentem locum tribuere oporteat, non sanè reperias, quis est autem tam demens, ut, quos innocentia, liberalitate, & singulari quadam ac praecipua virtute diis proximis intelligit, iis se junctam a Diis tribuendum locum ceuset? & cum hominis animus terrena reipsum, ad luptas semper feratur, qui non solum tacito naturae impulsu, sed voluntate, reque ipsa, ut quam maxime caelestibus similes essent, praestiterunt, eos libere in caelo esse privatos? Mihi verò eo iustius in caelo collocati videntur, quo clarior eorum inter homines vel eluxit liberalitas, vel virtus nituit. quis enim Hercule fortior? quis prudentior? quis ab omni cupiditate remotior? quos ille labores, ut fortiter ageret, & hominibus prodesset, suscepit, & per tulit? aut quid non doloris, & calamitatis exhaustit? quis ergo hunc caelo excludi patitur, cum ejus virtuti sempiterna gloria, & laudis patuerit immortalitas? eademque ceterorum conditio est: quorum alius alio genere virtutis, omnes summis, & singularibus vel in ipsos deos, vel in homines meritis praestiterunt. itaque tam egregijs, eximisque factis non in fixis plumbo statuas, non aesculentis triumphorum coronas satis diuturnae, persolvere posse praemia iusticiae, ut est, sed florentiora, stabilioraque munera quaesita sunt, quibus ornarentur ii, qui virtutem, honestatem, gloriam, otio, libidini, voluptati, vitia denique praetulissent, tamque id aequum est, quam illud decorum, maximeque probandum, non eandem improbis sedes, quas bonis, atque integris, post mortem esse propositas intellexerant enim ex majoribus nostris complures, qui sapientia praestiterunt, cum in diis aequitas praecipue vigeat, eaque in eorum gubernatione appareat maxime, fieri non posse, quin nequitiam, sceleraque avertentur, quique ea in vita exercuerunt, eos a se ipsis longissime se jungant, quod in vulgus edi, verumque existimari, non modo rationi conveniens, sed utile quoque in primis est futurum. nam, si quid in hominum animis pietatis, si quid religionis inierit, certe ob hanc potissimum causam se a flagitijs, ac facinoribus abstinent, quod impios, ac nefarios homines a Deorum concilio, ac societate arceri judicabunt. Nec enim omnibus eidem illi sapientes arbitrati sunt eundem cursum in caelum patere, nam vitios, & scelertibus contaminatos, deprimi in tenebras, atque in caeno jacere docuerunt. castos autem animos, puros, integros, incorruptos, bonis etiam studijs, atque artibus expolitos, leni quodam, ac facili lapsu ad Deos, id est, ad naturam sui similem, pervolare, quod si ita est, certe nobis, quantum conniti animo possumus, quantum diligentia consequi, contendendum, atque elaborandum est, ut ne ab iis segregemur, quorum est proprium vita frui sempiterna, ac beata, quod efficere qui voluerit, omnes autem velle debent.

bunt, qui se ipsos diligere convenienter; naturæ volent vivere) numquam committit, ut, quæ ceteris exitiosa fore crediderit, ea ipse persequatur. neque enim in spem venire poterit, aut ignoratus esse Deos, quæ ipse agat, cum divinam naturam nihil prætere credibile sit, aut illa probatorum à quibus non modo dicit, sed etiam facti homines abhorreant. quid enim turpius libidine? quid turpius avaritia? quid detestabilis crudelitate? quæ quamvis in hominibus aliquando existant, tamen ab hominis natura tam aliena sunt, quam humanum illud erit, si omnia nobis bona, omnique commoda expectamus, atque in hoc comprimende sunt cupiditates quibus trahimur per se ad ea, quæ virtuti adversantur, quod facillime periclitet, qui tam gloriosissimorum exitum secum ipse alio modo cogitabit, tantaque est hujus cogitationis suavitas, ut, quod libenter, alacriterque agimus, etiam sine labore peragamus, idque præstantibus laudibus appetentibus hominibus facile cernitur, quorum tanta esse solet vel in obeundis præliis, vel in agendis alacritas, tantaque virtus, ut quod in his rebus periculi, aut laboris est, aut non sentiant, aut pro nihilo ducant. magnum enim est contententis, & ad gloriam anhelantis animi fomentum, magnum solatium spes futura, ac propinquæ sive utilitatis, sive gloriæ. nequid solum in magnis, sed etiam in levioribus laboribus, ac studiis quos enim, cursum, quos venatio delectat, eos quamvis de vias fessos, ac præter exanimis vi deas, numquam tamen minus alacres, minusque concitato animo de eas. Jam, honorum cupiditas quid non in nostra civitate laboris, qui non sollicitudinis, negotiorumque facillime quotus tamen quisque est, qui se vel labore defatigatum, vel præstationis molestia, curaque confectum audeat dicere? sic, quorum oculos virtutis splendor occupavit, gloriaque studium animos delinquit, si nec laborem sentiunt, & si tantus est, ut aliquando erumpat, eo tamen non magno petere moventur, toti enim in eo sunt, ut pro sint patriæ, immortalis que sibi nominis memoriam comparent, nam si quis negligendam ducat, omnemque hominis felicitatem recte factorum conscientia meriti velit, is certe divinos honores, qui claris viris tribui consueverunt, nunquam negliget. etenim de his ipsis, qui eisdem sibi honores asserunt, pessime judicasse videretur. tanta autem eorum, qui hujusmodi consuetudine delectati sunt, & si pietatis, & æquitatis agnoscitur, ut dubitari non possit, quin, ipsi quod egerunt, à certa ratione proficiscatur, quales numerare Lacedæmonas possumus, clarissimos, & fortissimos viros, qui civis suos, mortem pro patria obeuntes divinis honoribus assequere solebant. Quid verò illa, omnis plane doctrinæ, omnisque sapientiarum parentes Athenæ nonne Codrum regem suum, ob pietatem in patriam, meritaque illa, quibus excelluit in magno consensu in Deos retulerunt? Atque haud scio an recte senserint viri doctissimi, quorum ea fuit opinio, viros claros, & fortes citare deorum immortalium honore consecratos, ut incitaretur virtus acrius, & acuerentur vehementius ad obeunda pericula, quæ patriæ amore, studioque tenebantur, vera enim virtutis merces gloria est, nec quidquam est aliud, quo magis ad recte, honesteque agendum præstantis animi homines incenduntur, quod optime agnovit, ac diuissime retinuit, omnium litterarum præclara custos, & altæ Græciæ: quæ multos habet virtutis gratia factos ex hominibus Deos, quorum alios farentur novos: alios multis jam sæculis receptos in cælum, consecratosque contendunt, quàm multi autem sint, qui reconditas eorum scripturas litteras, nosse fortasse possunt. Neque verò hæc à me ideo copiosius disputatur, quod eos temere, neque satis considerate tam multos consecratos esse credi velim: eum eos ipse quoque veneret, deorumque loco habendos putem: sed potius, cum tot apud omnes præter gentes immortalitate, divinisque honoribus esse reperiuntur, ut ex eorum honorem mentes ad ea promerenda, quæ sapientiam judicio ducuntur amplissima, nihil

enim præstantius, aut beatius accidere homini poterit, quàm eo loco donari, in quem ut ascenderent Urbis nostræ conditores, nullum periculum, nullum laborem, nullum denique certamen prætermiserunt, ac, si privatae utilitatis, & commodi habenda ratio est, nullam aliam expectare, aut optare vir sapiens, & eruditus, præter hanc unam, debet. Tempora verò publice vota, & dedicata: quantum in vulgus dignitatis, quantum habent gloria? cum omnes, qui Deos illos, quibus templa voverunt publice colunt, fateri cogantur, & fuisse homines, & ad Deos, divinitaque honores, una virtute fretos, ascendisse. Nec mirandum est, Deos illos publice coli eorumque delubra, & templa auguste, sancteque ornari, qui vel patribus nati sunt diis, vel matribus. nam, quemadmodum eorum cultus & sanctus, & religiosus est, maximeque pietatis, atque æquitatis consentaneus: sic admirationis, aut dubitationis nihil habet, totus enim ex natura oritur: ut jure ipso naturæ, qui Deo factus, vel Dea editus, procreatusque, deus esse debeat. at verò qui homine patre, vel mortali matre natus est, hunc esse Deum & magnum quiddam videri potest, & dubitandi occasionem, nec fortasse ineptiam, multis asserere solet. non enim si eximius talium virorum virtuti tribuatur honos, quin id jure fiat, aut dubitare, aut negare quisquam potest: sed, quod tantam virtutis esse vim velimus, ut vel natura ipsa ejus unius operi immutetur, hoc illud est, de quo quarere doctiores viri non immerito soleant, quibus ita responsum est, non immutari virtute naturam: nec enim id, sine prioris naturæ corruptione, posse evenire: sed eadem in illis manente natura, evolare animum ad deos, & in eorum adscribi concilium, cum immortalis sit, & immortalitatis divinæ participes, corpus autem, suapte natura mortale, manere in terra, quodque terrenum est, nullo pacto suam exsuere posse naturam, ut alienam induat. quamvis enim hæc ipsa questio perobscura videri soleat, nec omnino proclives, aut faciles habeat explicatus: tamen, nisi auctoritatibus contra rationem pugnetur, non incommode opinor, à nobis expostulata censeri potest. Et quoniam, quæ in hoc genere præcipua, cognitæque digna sunt, persequimur omnia, (volimus quidem certe) prætereundum non est, quales, quæque multæ virtutes erudientium hominum gratia, sint honores deorum immortalium consecrata. cuius rei finis est, publica utilitas: ut, quo honore virtutes ipsas decoratas videant, eundem se consecuturos esse homines sperent, si eisdem virtutibus excellent. quo in genere multum boni est in imitatione. libenter enim ea imitantur, & persequuntur multi, ex quibus alios illa eadem, quæ ipsi appetunt, consecutos vident, atque ex eo plerumque accidit, ut multis in rebus, quas antea ne cogitaverant quidem, cum ad clarorum virorum imitationem se contulerint, multorum vigeat industria, quæ cum paulo manavit latius, quantos progressus, quantaque acquirat incrementa, nihil necesse arbitror commemorare. constat enim inter omnes, quæ præclara ducuntur, ea ferè omnia à tenuibus initiis sumisse exordium, quod paulatim, imitatione progredienti confirmatum, ita increbuit, ut ne augeri quidem, aut exaggerari magis posset, quod si ulla in re gratum nobis, atque optatum esse debet, certe in complectendis, provehendisque virtutibus non video, quid esse possit optatius, siquidem ex his informatio pendet, educatioque vitæ: quæ cum recte instituitur, atque excolitur, incredibile dictu est, quantos, quamque uberosos justitiæ, integritatis, omnisque amplissimæ laudis fructus afferat. Sed, cum virtutes multæ merito colantur, quod & ipsæ cultu dignæ sint, & multæ ab his ad universum genus hominum utilitates proveniant: quid sit, cur bestiarum quoque ipsæ ab Ægyptiis ferè omnes consecratae sint, scire sane velim, sit pifeis in cultu, ac Deorum opinione apud Syros, homines nec tanta ingenti acie præditos, nec tantis doctrinarum prædiis instructos, ut hæc inepta, ridiculaque esse, possint agnoscere. Ægyptii verò, omnibus assueti erudi-

eruditionis, & scientiæ laudibus, quo modo in tam inanem, tamque absurdam delabi opinionem potuerint, equidem intelligere vix possum. quid enim? an boves, canes, lupos, feles, pisces in Deorum numero habebimus? & quas nobis natura prædidi, auxillique causa animantes genuit, eas per inscitiam Deos iudicabimus? quibus nihil foedius, obscenius, lutulentius ne natura quidem ipsa viderit. Et tamne animalium monstra illa, à quibus hominum generi præcipua incommoda inferuntur, crocodilos, aspidas, serpentes, ceteras feras, & immanes beluas, in Deorum numerum referemus? quid erit aliud, naturam invertere, & à summis, summa infimis commutare? & cum tantam in his imperitiam, barbariamque agnoscamus, tamne ista penitus inania pertinaciter defendemus? Eademque inscitia coepas, allia, fructus ceteros, qui oriuntur à terra, in Deorum numero reposuit Ægyptus. quæ haud scio cur longiori oratione rescillere sit necesse. incredibilis est enim eorum absurditas, ut nulla esse possit aut pertinacia, aut imperitia tanta, quæ non ista aspernetur, atque refugiat. Imbres autem, nimbis procellæ, si à nostris consecratae sunt, id antiquissimis Populi Romani ritibus ac caeremoniis receptam, & confirmatam est, quæ tolli, aut perturbari, cum & latissima ratione nitantur, & usu jam ipso confirmata, & approbata sint, sine nefario scelere non possunt. Greciam vero, quam paullo ante laudibus ornavimus, hoc loco non satis laudate possumus, quæ Cupidines, & Amores satis audacter, & temerè in Gymnasiis, ædibusque publicis consecrarit. Quid enim Cupidini, aut amoribus cum Gymnasiis? aut, quid ea consecratio vel ad considerandum, vel ad imitandum afferre potuit honestatis, aut boni? nihil enim temerarium, nihil insipiens in Deorum consecratione esse debet, nec, quod ullam vel levissimam aut turpitudinis, aut nullius omnino imprudentiæ suspensionem afferat. quales videri possunt eorum consecrationes, quorum in rebus probitati, pudori; contrariis numen esse, potentiaque creditur. Qui ergo ad hominū vitam vel adjuvādam, vel excolendam, atque exornandam aliquid attulerunt, quiq; virtutibus, rerumque gestarum gloria præstiterunt, eos nemo dubiter, jure deos habitos, divinoque cultu affectos esse. Neque ego ullo pacto audeam hoc primus proderè. non enim tam studiosè, quæ laudari possunt, appeto, quàm reformidare ea soleo, ex quibus possit aliquid vel levioris culpa redundare. Cum verò & mares, & feminas compluribus in Deorum numero esse videamus, & eorum in urbibus, atque agris augustissima templa veneremur: assentiamur eorum sapientiæ, & inventis omnem vitam legibus, & institutis exultam, constituamque habemus. tantis enim ducibus aberrare non possumus: nec à nobis, sed ab illis ipsis, quos sequimur rei tam justæ, ac debitæ ratio reperitur. jure enim fecisse putandi sunt, qui, ne que virum, aut feminam præclare meritam debito honore spoliarent, eorum memoriam sanctam, venerandamque esse voluerunt. nos autem injuste ageremus, si, quos patri cultu, venerationeque dignos cognovimus, eos patere silentio præteriri. Neque hoc de te una, mea Tullia, dictam volumus, cujus exstant virtutis, prudentiæ, doctriæ, continentiæ, ad omnem æternitatem impressa vestigia; sed de iis omnibus, quos tali honore dignos aut ipsi vidimus, aut futuro tempore

posteritas intuebitur. Nunc autem dete loquar, quam non ego amissam, aut mihi penitus adentam, velim dicere, cum illucescat menti meæ quotidie magis præclarissima nominis tui, tuarumque virtutum gloria. vigebis autem memoria quamdiu monumenta exstant illa, quibus eximia consignata sunt tam excellē laudis testimonia: quæ sempiterna fore, cum præstantissima sint, planè confidere debemus. Tibi igitur numquam me debitum persolvisse officium putabo, nisi de tue optimè merita, quam eximie coluisti, ac de patria, quam semper ornaisti, supremo honore decoravero. Id autem facile consequar, cum is locus, quem tibi delegi, sempiternam habiturus sit religionem. nostra verò si qua erit ex ea re consolatio, quæ magna certè erit; aut, si qua laus ex paterna pietate: mihi certè jucundissima acciderit, nihil enim aliud vel audire, vel memoria repetere libentius possum, quàm me in eam, quàm summe dilexerim, summeque diligendam merito suo censuerim, quàm maxime pium, gratumque esse. cum præsertim in alienos, quia de se optimè erant meriti, tam prolixos, liberalesque sese, & majores nostri, & exteri præbuerint. Quod si ullum umquam animal consecrandum fuit, qualia multa consecraverunt Ægyptii, quod nullum profecto fuit: si Cadmi, aut Amphitryonis progenies, aut Tyndari in cælum tollenda fama fuit: huic idem honos certe dicendus est, quod quidem faciam, & teque omnium optimam, doctissimamque, approbantibus diis immortalibus ipsis, in eorum cœtu locatam, ad opinionem omnium mortalium memorabor. Tu ergo in eo ipso sano, quod ad nominis tui memoriam, ac cultum, votum, dedicatumque est, & laudari te, & coli senties. maxime autem lætaberis in eo, quod & eum tibi, quem maxime debui, honorem persolverim, & me simul iniquissimo fortunæ imperio penitus exsolverim. nosti enim, quàm semper alacri, fortisque animo cunctis casibus resisterim: ut ne me quidem, pulsam patria, omnique planè dignitate spoliatum, tam acri impetu frangere, ac dejicere fortuna potuerit. Cum inimicis autem quanta contentione deceraverim, quæque mea fuerit in iis refutandis, frangendisque virtus, & constantia, norunt omnes, qui varios civitatis nostræ casus curiosè notaverunt. Cum verò, Tullia, te mihi extremo loco fortuna ademisset, tum equidem intellexi, quantum illa in rebus posset humanis quantaque adversus me ipsum vi, ac potestate niteretur. itaque nihil habui, quod dicerem, nisi, cedo, & manum tollo, cum tam gravi accepto vulnere planè dolore percussus, atque afflictus essem. Nunc autem & præceptis sapientiæ adversus omnem fortunæ vim confirmatus, & te consecrata in cælumque recepta, tanta affectus voluptate, ac lætitia, quantam animo capere maximam possum: exultare planè videor, victorque de fortuna, ac de omni proflus dolore triumpho. Tu ergo, quando me insigni, & excellenti tuarum laude, memoriaque virtutum, tam præclare juvisti, nunc ab hominibus sejuncta, non me deserens, sed aliquando respectans, perduc eo, ubi tua tandem colloca-tione conspectuque fruatur: ut & parenti tui amantissimo, quam potissimum optare debes, gratiam referas, & ego multo mihi gratiorem, multoque jucundiorē congressum nostrum futurum intelligam, quam in suavis, & acerbus digressus fuit.